Turismul în Constanța (1878–1916)

Paul DOMINTE

Doctor in storie
E-mail: pauldomide@yahoo.com

Principala rațiune de a fi, încă de la fondarea sa în Antichitate, a coloniei grecești Tomis, actualul oraș Constanta, a fost preponderent cea de localitate comercial-maritimă, activitate stimulată de apropierea golfului natural ce se deschidea între promontoriul cunoscut astăzi cu termenul de Peninsulă și malul sud-vestic al Mării Negre. De altfel, ultimele cercetări în domeniu tind să dea întâietate ideii că, mai întâi, s-a fondat aici o *emporia* (gr.) (un comptoar, n.n.), o piață de desfacere a mărfurilor și abia mai târziu avea să se constituie orașul propriu-zis, ca *polis* grecesc organizat după tradițiile ioniene. Dacă principala preocupare avea să rămână, de-a lungul timpului, comerțul, cea de a doua vocație a orașului, cel puțin odată cu intrarea în epoca modernă, avea să o constituie turismul, în special cel estival, dar și cel de tranzit. Merită menționat, încă de la începutul acestui studiu, că deși astăzi plaja Mamaia-Constanța este privită mai ales ca un loc de agrement, după preluarea orașului de către autoritățile românești, în 1878, i s-a atribuit calitatea de stațiune balneo-climaterică, după cum vom dezvolta mai pe larg în rândurile ce urmează. Astfel, datorită climei uscate și soarelui torid specifice zonei, Constanța avea sa devină, la începutul secolului al XX-lea, o stațiune turistică estivală căutată, mai ales după ce *limba* de nisip de la Mamaia, care da naștere unui golf natural, ce se întinde pe o lungime de mulți kilometri, va deveni destinația favorită a vilegiaturiștilor. Documentar vorbind, spre norocul nostru, ni s-a păstrat o lucrare din 1906, publicată de doctorul I. Mendonide, destinată băilor de mare de la Constanța-Mamaia și care în cele peste 120 de pagini[1] ne transportă în mentalitatea și moravurile din epocă. Grație acestei lucrări o serie întreagă de date, care altfel ar fi rămas trecute cu vederea, ne sunt la ora actuală puse la dispoziție.

1 I. Mendonide (doctor), *Băile de Mare de la Constanța-Mamaia*, Tipografia „Speranța", București, 1906.

Caiete de antropologie istorică, anul XXIV, nr. 2(47), Iulie–Decembrie 2025, pp. 167–206

Atrași de reclamă, dar și de mirajul sănătății, în special, a profilaxiei promovate de medicina din epocă și, ulterior, al distracțiilor, numeroși bucureșteni, urmați de vilegiaturiști din alte orașe ale Vechiului Regat al României, dar și de peste munți, au început să ia cu asalt, pe timp de vară, stațiunea. Cum afacerea devenea rentabilă, lanțuri hoteliere și de restaurante, precum și instalații capabile să satisfacă toate exigențele turiștilor estivali s-au înmulțit rapid, societatea locală încercând și ea să se adapteze și să profite de noile oportunități, îndeosebi în ceea ce privește câștigurile realizate din închirieri, spațiile de cazare dovedindu-se insuficiente în lunile iulie-august, așa cum se întâmpla și în zilele noastre. În ceea ce privește turiștii din sezonul estival, localnicii le-au atribuit, rând pe rând, nume generice precum: „pleziriști", mai apoi vilegiaturiști sau sezoniști (ultimul termen fiind utilizat din plin și astăzi în zilele noastre, n.n.).

Au avut băile de mare succes în epocă? Da, cu siguranță, dovada cea mai bună fiind extinderea an de an a spațiilor de cazare și agrement, dar și a numărului de instalații de băi de mare, cum erau numite la acea vreme plajele amenajate. În ceea ce privește motivele acestui succes ele sunt, atât de ordin profilactic, cel puțin așa au susținut medicii-terapiști, cât și pentru distracție. Deși au existat gazetari și moraliști, care au atacat dorința excesivă de distracție și aventură a celor veniți în vacanță la mare, doctorul Mendonide, pe care l-am amintit la începutul studiului, abordează problema sănătății, în balanță cu cea a distracției pe un ton mai moderat. De aceea, suntem tentați să credem că lucrarea (broșura) sa a fost comandată de cercul primarului Ion Bănescu, „arhitectul" băilor de mare de la Mamaia, pe care autorul îl lăuda atât de mult. De altfel, cu mult temei. Aceasta nu scade valoarea lucrării sale, ci, dimpotrivă, ne conferă o oglindă și mai veridică a mentalității din epocă, doctorul Mendonide fiind el însuși un om al promițătoarei *La Belle Époque*. Totuși, medicul nostru rămâne, în același timp, și un moralist, căci nu putea să-și trădeze breasla. Dr. Mendonide a fost interesat de caracterul profilactic și terapeutic al băilor de mare: „Igiena și terapeutica, astăzi pretutindenea cedează petrecerilor și mai toate stațiunile maritime se întrec în petreceri, de multe ori vătămătoare sănătății celor ce le frecventează. Nu voesc să dezaprob persoanele cari se duc la mare pentru distracție; acestea nu au nevoie de sfaturile medicului; lor le convine orice plajă, destul să fie frumoasă și veselă, căci ajung întotdeauna la același rezultat. Eu mă voiu ocupa numai cu acei cari găsesc în medicația maritimă un mijloc igienic sau terapeutic, prin care să poată să'și întărească constituția lor sau să se vindece de afecțiunile de cari sufăr. Linfatismul, scrofulosa, contra căror apa de mare este indicată, sunt apanajul aproape exclusiv al țărilor reci și era natural ca medicii acestor locuri să fie și cei dintâi care să indice și remediile necesare".[2] Apoi, autorul rândurilor de mai sus amintește concluziile la care au ajuns frații de breaslă francezi, în ceea ce privește efectele băilor de mare asupra bolilor copilăriei, Mendonide a fost, el însuși, unul dintre igieniștii

2 *Ibidem,* p. 11.

care au practicat medicația marină „pe țărmurile Tuzlei și Gibrienilor din Basarabia", motiv pentru care a considerat apele marine ca o adevărată apă minerală, dar cu efecte mult mai puternice decât ale celor obișnuite.

Dintre efectele profilactice ale apelor marine el amintește: acțiunea tonică și stimulativă asupra pielii, și efectul bun al atmosferei marine asupra mucoasei pulmonare și a funcțiilor digestive.[3] Alte afecțiuni pe care „medicația marină" le putea vindeca, ameliora sau organe asupra cărora acționa ca tonifiant sunt amintite de dr. Mendonide după cum urmează: cele respiratorii: tusea, în special cea infantilă; bronșitele; amigdalitele cronice și inflamațiile mucoasei nazale; la care se adaugă: debilitatea infantilă, rahitismul, tonifierea vaselor capilare; reducerea surescitărilor nervoase excesive (sau ceea ce numi noi astăzi stress-ul, n.n.), incontinența urinară „choreea".[4]

Plaje și băi de mare

Plajele din Constanța au o vechime milenară. Deși nu există dovezi directe în acest sens, informațiile ce au ajuns până la noi, pe această temă fiind modeste, conform unor date recente, puse în circuitul științific de cercetători, se pare că plajele locale au fost frecventate încă din Antichitate. O dovadă în sprijinul acestei informații poate fi aceea că guvernatorul Moesiei Inferioare, Caius Mestina Messalinus a înălțat la Tomis un altar de marmură, pentru geniul locului, ca băile să-i aducă sănătate.

Până în epoca modernă nu am reușit să mai găsim informații despre băile de mare, probabil și din cauza distrugerii orașului la începutul secolului al VII-lea, pentru ca apoi acestea sa fie reluate. După Războiul Crimeei, care se încheie în 1856, deși orașul Kustenge, cum au numit Constanța otomanii, rămâne sub stăpânirea Porții, lipsa de capital i-a determinat pe turci să concesioneze englezilor portul și construirea căii ferate până la Cernavodă. Astfel, sub stăpânire otomană, dar cu administrare britanică, au fost amenajate băi în barăci improvizate în cartierul englezesc din oraș, în port, adică pe coasta de vest a orașului (care la acea dată cuprindea numai Peninsula de care vorbeam la începutul acestui studiu, n.n.), sub cerul liber pe plaja ce se forma sub Biserica elenă, pe latura estică a orașului. În scurt timp numărul băilor de mare avea să se înmulțească, pe la 1864 la Kustenge fiind amintite in documente 4 băi frecventate de românii de peste Dunăre și 2 hoteluri puțin confortabile la dispoziția acestora: „Danubius" și „Bizanț".[5]

Interesant este că, pentru această perioadă, avem primele informații ceva mai complete, referitoare la modul în care se putea face accesul pentru transdanubieni la băile de mare din

3 *Ibidem.*

4 *Ibidem*, pp. 52–53.

5 Constantin Cioroiu, *Litoralul românesc - ghid sentimental,* București: Editura Sport-Turism, 1981, pp. 45–46.

Constanța. Un autor ca Mircea Constantinescu, în lucrarea sa memorialistică intitulată: *Cum îndemult Bucureștii petreceau* (1977), amintește printre altele că primii vizitatori veniți aici la băi sunt consemnați prin anii 1864 și proveneau din orașele București și Galați ale Vechiului Regat.[6] Așadar, băi de mare constănțene au fost amenajate pe plajele din cuprinsul vechiului oraș încă din perioada engleză (1856–1878).

Primele amenajări balneare, în sensul modern al cuvântului, s-au făcut însă după 1878 sub administrație românească, lângă farul genovez, situat pe latura de est a orașului. Unul dintre primele acte ce ne-au parvenit despre băile de mare sub administrația noastră este un anunț din publicația „Farul", una dintre primele gazete în limba română, publicate în urbea de la malul mării. Pentru 20 mai 1880, ora 1 p.m., era anunțată în gazeta amintită licitația pentru „concedarea dreptului de a avea băi de mare pentru speculă pe anul curent". Licitația urma să se țină în localul Primăriei, garanția fiind de 50 de lei în numerar. Se precizau „condițiunile și planul dupe care vor fi făcute băile (care, subl.n.) se pot vedea în cancelaria Primăriei în tóte dilele"(sic!).[7] Licitația a fost câștigată de E. Guaracino, un italian după nume, care trebuia să construiască trei localuri de băi de mare: două pe malul dinspre portul genovez și unul situat mai la nord, aproape de biserica armeană. Lucrările, care deja începuseră la data publicării articolului, trebuiau să fie terminate la 15 iunie,[8] ceea ce indica faptul că și în 1880 a fost sezon de băi. În felul acesta băile au început a se bucura de un succes notabil, hotelurile devenind neîncăpătoare în sezon, în lunile iulie-august. Mai mult decât atât, plajele Constanței au început a fi frecventate și de unele personalități: consuli cu familia, miniștrii Spaniei și Turciei, directorul căilor ferate etc., succesul întreprinderii fiind asigurat.[9]

În vara anului 1881 băile au fost amenajate „pe limanul de lângă cheul (cheiul, n.n.) Genovez" (a nu se confunda cu Farul Genovez, n.n.), deci în port. Aici însă apa era stătută, datorită activităților industriale și de transport, legate de logistica portuară, motiv pentru care coasta de est a orașului a fost curând preferată pentru plaje[10] zonei portuare. Ca urmare a unei politici inteligente, datorată atât Primăriei, cât și prefecților din epocă, orașul a profitat de poziția sa turistică favorabilă și va deveni la 1900 locul de întâlnire al elitei din întreaga țară, după cum remarca un contemporan.[11]

La început, însă, băile de mare de la Constanța nu s-au bucurat de potențialul lor maxim, în special, din cauza transportului anevoios, generat de lipsa unui pod peste Dunăre

---

6 Mircea Costantinescu, *Cum îndemult Bucureștii petreceau*, București: Editura Albatros, 1977, p. 193.

7 „Farul Constanței", *Constanța*, an I, nr. 2, 17 Maiŭ 1880, p. 1–2.

8 *Ibidem*, nr. 4, 31 Maiŭ 1880, p. 2.

9 Constantin, Cioroiu, *op. cit.,* p. 83.

10 „Farul Constanței", *Constanța*, an III, nr. 90, 14 Iuniŭ 1882, p. 1.

11 I. Mendonide (doctor), *op. cit.,* 1906, pp. 9–10.

care să lege direct capitala București cu orașul. Și, cum reclama este sufletul comerțului, ziarul „L'Independance Roumaine", din Capitală, s-a gândit să dea o mână de ajutor oamenilor de afaceri și autorităților locale făcându-le *lobby*. Informațiile ce ne-au parvenit, pe această cale, sunt deopotrivă utile studiului științific, dar comportă și o doză de pitoresc. Accesul la băile de mare de la Constanța se făcea, la acea dată, de către românii de dincolo de Dunăre pe calea ferată până la Giurgiu, deoarece *drumul de fier*, care să lege direct Bucureștiul cu Fetești, nu fusese încă amenajat, iar de pod nici nu putea fi vorba încă. De la Giurgiu sezoniștii puteau să continue spre nord pe Dunăre, iar de la Cernavodă puteau folosi trenul până la Constanța. Călătoria, ne amintea gazeta, costa „cel mult 60 de franci", o sumă piperată la acea vreme. La Constanța se putea găsi hrană bună cu puțini bani, 5–6 franci pe zi, iar cu alți 50 de franci se putea închiria o locuință convenabilă timp de o lună. Şi autorii articolului invitau „elegantele noastre românce" – la înțelegerea cărora făceau apel – să reflecteze, dacă nu era mai bine să vină la Constanța, decât să meargă la băile din Apus: Ostende, Rouville sau Dieppe. În plus era considerat – în opinia gazetarului – și un gest patriotic, pentru că banii rămâneau în țară.[12]

Prima plajă serioasă s-a amenajat în oraș după 1882 în dreptul hotelului „Carol", situat pe coasta de est, încă de la darea în folosință a acestuia. Instalațiile au costat 7.071 lei, o sumă considerabilă pentru acele timpuri. Reclamele timpului au anunțat cu surle și trâmbițe că ele vor concura cu orice alte băi de mare din Europa.

Referitor la moravuri se impune observația că pudibonderia era de notorietate. Scăldatul în mare, nu se făcea la vedere înainte de Primul Război Mondial, iar cele două sexe erau separate, Costumele de baie le acopereau femeilor o mare parte a trupului. Practic, din vestminte nu li se putea vedea decât capul, brațele de la cot în jos și gambele. Barăcile ce serveau pentru schimbarea hainelor, din cele de oraș în costumul de baie, precum și zonele destinate plajei propriu-zise, erau înconjurate cu frânghii de sfoară. Motivul era de a proteja „baigneurii" și „baigneuzele", cum li se spunea turiștilor, de privirile indiscrete, cât și de apa prea adâncă ce ar fi putut să producă accidente prin înecare.

Instalațiile de băi de mare constau în două barăci de scânduri ridicate la 1,20 m deasupra apei. Acestea erau fixate cu șine de fier pe fundul mării. În mijlocul fiecărei barăci se afla un bazin acoperit, cu două scări de lemn ce coborau în apă. În jurul bazinului erau aliniate cabinele necesare echipării pentru scăldat: 21 pentru bărbați și 10 cabine în pavilionul femeilor.[13] Cabinele erau numerotate și aveau dușumea de lemn.

Primăria urmărea îndeaproape comportamentul antreprenorilor, care concesionau băile, de aceea li s-au impus acestora contracte care să protejeze vilegiaturiștii de escrocherii:

12 Fondul Arhivistic al Muzeului de Istorie Națională și Arheologie Constanța [infra: F.d.M.I.N.A.Ct.], inv. 6094.

13 Constantin Cioroiu, Marian Moise, *Litoralul românesc la 1900*, Constanța: Ed. Europolis, 2001, pp. 82–83.

„antreprenorul este dator a întreține în perfectă curățenie, atât stabilimentele, cât și rufăriile". Ei trebuiau să administreze câte un pieptene și o oglindă în cabina pentru femei, să aibă un personal „îndestulător pentru serviciul publicului", un bufet „bine aranjat" cu tarifuri afișate și aprobate de Primărie. Pentru băi se fixau tarife, costul unui bilet fiind, la început, de 50 de bani „cu rufe" și 30 de bani „fără rufe", pentru o persoană (în comparație, un hamal în port, meseria cea mai obișnuită din Constanța sfârșitului de secol al XIX-lea, câștiga între un leu și 50 de bani și doi lei pe ziua de lucru). Cu alte cuvinte oamenii puteau să închirieze costume de baie la fața locului, ori să vină cu cele personale. Copiii se bucurau de scutiri: 25 de bani „cu rufe" și 15 bani „fără rufe".[14]

Că autoritățile locale erau direct interesate în dezvoltarea turismului estival în condiții optime avem dovezi, nu doar de la autorii locali, dar și din afara țării, ceea ce este cu atât mai lăudabil. În 1884 când un italian, Bruto Amante, ale cărui memorii ne-au parvenit, vizitează România și Constanța, autorul laudă eforturile edililor de a face din oraș cea mai căutată stațiune estivală românească: „Vara, Constanța devine stațiunea balneară la modă pentru români, Livorno-ul lor, și prin urmare îmbunătățirile edilitare sunt rapide și semnificative".[15]

În timp afacerea a devenit din ce in ce mai profitabilă, iar numărul amenajărilor de băi s-a înmulțit. În 1886 sunt amintite în zona de nord a orașului și la Vii „4 localuri de băi de mare", care necesitau reparații mai ales la lemnărie, înainte de venirea verii.[16] Ele erau delimitate înspre larg cu stâlpi „necesari pentru siguranța scăldătorilor".[17] În 1887 s-a amenajat o plajă sub biserica armeană, iar până în 1895 alte două în incinta portului.[18]

Câteva informații despre unele stabilimente de băi ni s-au păstrat, pentru anul 1889, dintr-un act de asigurare contra incendiilor, din care reiese că în Constanța erau pe malul mării 2 stabilimente de băi: unul sub Biserica armeană, cu 14 cabine și o terasă, al doilea situat în fața casei principelui Gr. M. Sturdza, cu 26 de cabine și o scară, ambele construite pe stâlpi de fier fixați pe fundul mării.[19] La „Vii" baia de bărbați avea 14 cabine, în valoare de 3.000 lei.[20] Având în vedere numărul de cabine, tragem concluzia că dimensiunile medii ale unui stabiliment de băi în epocă se încadra în aceste limite.

În ceea ce privește notorietatea băilor de mare, după 1890 cea mai căutată plajă avea să devină cea de la Vii, care-și va păstra întâietatea vreme de 15 ani, până la amenajarea stațiunii

14 Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Constanța, Fond Primărie Constanța [infra: F.P.C.], dosar 4/1882, f. 2 și 2v; vezi și „Farul Constanței", *Constanța*, an III, nr. 90, 14 Iuniŭ 1882, p. 1; C. Cioroiu, M. Moise, *op.cit.,* pp. 83–84.

15 Bruto Amante, *La Romania illustrata*, Bruto Amante Editore, Roma, 1888, p. 254.

16 F.P.C., dosar 5/1886, f. 4.

17 *Ibidem*, f. 5v.

18 C. Cioroiu, M. Moise, *op. cit.,* p. 86.

19 F.P.C., dosar 14/1889, f. 3-4.

20 *Iibidem*, f. 5-6.

Mamaia. Se pare că pentru prima oară băile de la Vii s-au amenajat pentru sezonul estival din 1886. În orice caz, antreprenorul T. G. Dabo avea să le facă reclamă în ziarul „România Liberă", unde le recomanda pentru fundul mării foarte drept și cu nisip argintiu, pentru apa marină foarte curată și pentru serviciile de calitate. De asemenea, se readucea în discuție prețul mult mai mic decât în străinătate.[21] Bruto Amante arată și el că în ultimii trei ani (înainte de 1888) la jumătate de kilometru de oraș, la Vii, s-a construit un stabiliment de băi și o cale ferată care-i aducea pe turiști aici.[22]

Accesul se făcea, până la Vii, cu un tren pitoresc, numit și „tren de plăcere".[23] Plaja a devenit vestită pe măsură ce investițiile edilitare au început să dea roade, prin amenajarea unui frumos parc, cu grădină restaurant, foarte solicitat în epocă pentru organizarea de serbări câmpenești.[24]

Tot aici „pe locul dintre băile vielor", s-a amenajat și un loc de gimnastică „pentru distracția copiilor", de fapt, o improvizație cu frânghii și inele,[25] pe care puștii să se poată cățăra în voie. Zona de la Vii a devenit deosebit de atrăgătoare pentru investitori, așa încât în 1899 s-au pus bazele unei societăți, cooperativă pe acțiuni: „Constanța Nouă", cu un capital de 200.000 lei: „înființată pentru facerea de lucrări de edilitate și construcțiuni de case în *Noul Cuartier Balnear Constanța* [*s.a*.], situat la Sud de viile orașului Constanța".[26]

Și la Vii băile erau separate pe sexe, la stânga doamnele, la dreapta bărbații, ca și la celelalte băi din oraș, spre deosebire de Europa occidentală unde erau comune.[27] Primăria locală, foarte sensibilă la opinia publică din epocă, a despărțit plaja pe din două: „androceul" de o parte, „gineceul" de cealaltă, cum remarca cu mult umor un contemporan, după cele mai orientale moravuri, iar cu păstrarea etichetei a însărcinat un agent, un vlăjgan de o intransigență rămasă de pomină, Sergentul nr. 21, care dregea procese verbale la cea mai mică încercare de a depăși zona regulamentară spre cea a sexului opus.[28]

Zona, care a rămas în memoria colectivă a constănțenilor cu numele de Cartierul de la Vii, până în zilele noastre, era efectiv înconjurată de podgorii, ea aparținând teritoriului agricol al orașului de la acea vreme. Fiind una din cele mai înverzite zone ale Constanței, la Vii se considera că este „loc de odihnă și destindere sufletească".[29]

---

21 F.d.M.I.N.A.Ct., inv. 5361.

22 Bruto Amante, *op. cit.*, p. 255.

23 *Universul*, București, an XVIII, nr. 183, 6 Iulie 1900, p. 2.

24 C. Cioroiu, M. Moise, *op. cit.,* pp. 84–85.

25 F.P.C., dosar 7/1890, f. 3 și f. 3v.

26 *Timpul*, București, an XXI, nr. 60, 17 (29) Martie 1899, p. 3.

27 Doina Păuleanu, *Constanța. Spectacolul modernității târzii (1878-1928*), Constanța: Muzeul de Artă Constanța, 2005, p. 153.

28 Vezi, Kiriak Napadarjan, „Băi de mare și ...pudoare", *Furnica,* București, III, nr. 154, 23 august 1903, p. 3, apud Doina Păulenu, *op. cit.*, pp. 154–155.

29 Ion Adam, *Constanța pitorească și împrejurimile ei*, București: Ed. Minerva, 1908, p. 168.

În același timp, plaja de la Vii a devenit și un loc de petrecere a timpului liber, adorat de localnici. În zilele de sărbătoare zona era extrem de animată de „norodul care vine să-și petreacă în voe libertatea, prin cuiburile fericite de verdeață. Atunci podgoriile se trezesc uimite în cântece de lăutari și glasuri vesele,”[30] scria un notar al Primăriei, Ion Adam, la 1908, în vestita sa: *Constanța pitorească*, lucrare premiată de Academia Română.

În ciuda notorietății băilor de la Vii, nici acestea nu au rezistat tentației de a amenaja o plajă suficient de mare, încât să satisfacă necesitatea extinderii zonei turistice la dimensiunile uneia din Apus. Se impunea o decizie importantă care să ducă la separarea definitivă a zonei de băi de restul orașului. Omul acestei mișcări îndrăznețe a fost primarul Ion Bănescu, datorită căruia Plaja de la Vii va fi strămutată în nordul orașului, la Mamaia. Cauzele ce au provocat luarea acestei decizii par să fi fost 3 la număr:

1. surparea malurilor zonei peninsulare a orașului, a căror consolidare necesita investiții foarte mari;
2. nisipurile purtate de curenții marini, care formau adevărate mlaștini în zona malurilor orașului;
3. poluarea generată de rezervoarele de petrol aflate la mică distanță față de plajă (cca. 40 de metri), precum și cea provenind de la activitatea industrială din ce în ce mai intensă din port.[31]

După mutarea băilor la Mamaia, caracterul câmpenesc al zonei de la Vii s-a accentuat, „lumea bună” din provincie luând drumul noii stațiuni. În 1897 o comisie de înfrumusețare a orașului, din care făcea parte și cunoscutul inginer Anghel Saligny, atrăgea atenția asupra faptului că: „acest oraș, pe lângă importanța comercială ce ar dobândi în urma lucrărilor portului care se execută acum, este menit să devie principala stațiune balneară din Țara Românească. Este, dar, de neapărată trebuință să se îmbunătățească stabilimentul de băi”.[32]

Până la 1900 s-au mai amenajat și alte „băi”, ce au continuat să funcționeze și după acest an. Încă din 1904 inginerul Anghel Saligny a redactat un proiect de amenajare a unei plaje, în golful de sub Biserica greacă sau în vecinătatea Hotelului „Carol”, prin construirea unui dig special care să oprească migrarea nisipului.[33]

În 1906 s-au deschis „Băile Moderne”, instalate după modelul marilor stabilimente similare din Europa. Aici se făceau băi de nămol, adus de la Techirghiol și alte tipuri de băi medicinale, funcționând trei secții: pentru bărbați, pentru femei și pentru copii. În anul

30 *Ibidem*, p. 169.

31 I. Mendonide *op. cit.,* pp. 6–7.

32 F.P.C., dosar nr. 48/1897, f. 14.

33 F.P.C., dosar 22/1903-1904, f. 25-26, apud Marin Stanciu, Ana Chiriac, Aurelia Răducănescu, Maria Stăneci (editori), *Din tezaurul documentar dobrogean*, Direcția Generală a Arhivelor Statului din R.S.R., București, 1988, pp. 286–287; C. Cioroiu, M. Moise, *op. cit.,* p. 86.

1909 toate băile din oraș s-au mutat pe plaja Modern, la capătul actualei străzi Ștefan cel Mare.[34]

Cunoscută în epocă a fost și plaja de la Duduia, iar în anul 1914, ca o replică la stațiunea Mamaia, un întreprinzător a întemeiat plaja Tataia, cu câteva cabine, iar deasupra scării săpate în loess a amenajat un restaurant cu grădină, aprovizionat din belșug cu bere la ghiață.[35] Ca locație se aflau: plaja Duduia în Golful Pescarilor, Portul Tomis de astăzi, iar Tataia mai la nord de plaja Modern.[36] Plaja de la Tataia, deși mică (T. Şoimaru o definea ca fiind o adâncitură în care „aveau loc doar cinci burți de femeie și tot atâtea de bărbat") s-a bucurat de un deosebit renume în rândul cuplurilor romantice de îndrăgostiți. „Cu oleandri în floare și petunii cu balsam",[37] atmosfera îmbia la intimitate în nopțile cu lună, departe de zarva orașului. Dar, cea mai renumită plajă avea să devină Mamaia.

Încă din anul 1901 Mamaia a apărut ca o alternativă la plajele din oraș, dar s-a opinat că depărtarea era prea mare și problemele legate de necesitatea răscumpărării terenurilor fostelor tăbăcării destul de spinoase.[38] Cu toate acestea ideea a câștigat teren și în 1902 a început să se vehiculeze „că la Mamaia au să fie când-va băile", motiv pentru care au fost demarate lucrări de amenajare în câmp a trotuarelor „cu bazalt pe ambele laturi", până la joncțiunea cu strada Carol I (bulevardul Mamaia de astăzi), urmând ca apoi strada să fie pavată cu piatră cubică.[39] Deci, în termenii contemporani, infrastructura a fost inițiată din timp.

Primarul Ion Bănescu a hotărât (în urma unui memoriu adresat Ministerului de Interne în toamna anului 1905) strămutarea activităților turistice estivale pe limba de nisip dintre lacul Siutghiol și Mare, pentru sezonul anului 1906.[40] În alegerea noii plaje a orașului, tocmai la Mamaia, I. Bănescu nu s-a hazardat – cum greșit aveau să-l acuze unii contemporani și dușmani de partid – ci a luat decizia în urma unor studii „amănunțite făcute de doctori igienişti și ingineri", din mai multe motive întemeiate: în primul rând, plaja de la Mamaia era luminată o perioadă mai îndelungată din zi, pentru că era mărginită la apus de lacul Siutghiol care nu ridica nici-o stavilă soarelui pe înserate, așa cum se întâmpla pe coastele abrupte ale orașului; se putea înainta fără nici un pericol, preț de 30–70 de metri în apă fără nici un frică, deoarece plaja avansa aici lent în Mare (motiv pentru care și valurile sunt de mică anvergură, ceea ce expune puțin la pericolul de înec); plaja de nisip se întindea pe

34 F.P.C., dosar 47/1909, f.13, apud M. Stanciu ș.a., *op. cit*., p. 338; Marin Stanciu, ș.a, *op. cit*., 1988, p. 338.

35 C. Cioroiu, M. Moise, *op. cit.,* p. 90.

36 C. Cioroiu, *op. cit*, 1981, pp. 39, 44.

37 Tudor Şoimaru, *Constanța*, București: Fundația pentru Literatură și Artă Regele Carol al II-lea, 1936, p. 34.

38 „Steaua Constanței", *Constanța*, an I, nr. 2, 16 Decembrie 1901, p. 1.

39 *Constanța*, nr. 22, 20 Iunie 1902, p. 3.

40 C. Cioroiu, M. Moise, *op. cit*., pp. 87–88.

o distanță mare „ceea ce servă (servea, subl.n.) în mod admirabil, pentru băi de soare și de nisip, atât de mult recomandate copiilor”.[41] Apoi să nu uităm că, în epocă, rostul băilor de mare era, în primul rând, profilactic.

În urma unei cereri adresată Ministrului Domeniilor și Agriculturii, comunei urbane Constanța i s-au cedat „192 hectare, 9.750 metri pătrați în cătunul Mamaia, teren ca plaje și parc pe jumătate din malurile lacului Siut-Ghiol”.[42] Planul de înfrumusețare și plantare a plajei de la Mamaia a fost încredințat arhitectului peisagist francez Jules Édouard Redont.[43] Primăria a început o campanie publicistică de reclamă în favoarea noilor băi.[44]

În ciuda criticilor de moment, plaja de la Mamaia s-a bucurat rapid de notorietate.[45] Încă din 1905, 130 dintre oamenii cei mai sus-puși ai țării și-au cumpărat loturi în noua stațiune cu prețul de 0,30 bani metrul pătrat. S-a comandat Ministerului Lucrărilor Publice construirea unor pavilioane la Mamaia, la 1 iunie 1906 contractul fiind onorat. Pentru accesul la plajă s-a construit o nouă linie ferată, iar barăcile de la Vii au fost demolate în același an.

Noile amenajări de la Mamaia aveau două pavilioane lungi din lemn, terminate cu un foișor elegant și un edificiu înalt, tot de lemn, între ele. Fiecare pavilion adăpostea câte 56 de cabine, fiind prin aceasta cele mai mari construite până atunci. Stațiunea era dotată cu 45 de gherete pe roți pentru bărbați și 35 pentru femei, o baracă și o spălătorie. Paza era asigurată de un guard călare și 6 jandarmi, puși sub comanda unui sergent. Băile erau arendate prin licitație, primul antreprenor fiind o femeie, Ecaterina D. Ionescu (lucru rar întâlnit la acea vreme) și având la dispoziție un medic (dr. Serafidi).

Gestul curajos al primarului Bănescu de a muta băile comunale de la Vii la Mamaia a fost ținta unor atacuri dure în presă, unii jurnaliști preconizând falimentul acestei decizii. Edilul însă s-a dovedit vizionar. În ciuda opoziției, stațiunea a fost vizitată în 1906 de 45.000 de persoane, din care aproximativ 34.000 au făcut baie, cu 10.000 mai mult decât în Constanța,[46] afluxul turistic fiind de 4 ori mai mare comparativ cu alți ani.[47] Succesul noii întreprinderi a fost, astfel, garantat.

---

41 I. Mendonide, *op. cit*., p. 8.

42 F.P.C., dosar 52/1914, f. 6-9, apud M. Stanciu ș.a., *op. cit.,* p. 396.

43 Arhivele Statului București, fond Ministerul de Interne. Administrative, dosar 1688/1806, f. 1, apud M. Stanciu ș.a., *op. cit.,*p. 312.

44 Primarul Ion Bănescu scria: „Băile de la Mamaia au atras anul acesta la Constanța lume împătrită decât în alți ani, ele vor fi un izvor nesecat de îmbogățire pentru negustori și proprietari și orice s-ar clădi acolo nu va fi o pagubă ci un câștig pentru oraș. Clădirile de la Vii n’au adus ruina Constanței, așa va fi și cu Mamaia”. *Tribuna Dobrogei*, an I, nr. 55, 9 noiembrie 1906, pp. 1–3.

45 Dr. C. I. Istrate afirma că Ion Bănescu a salvat Constanța sub raport balnear și turistic – C. I. Istrati (doctor), *București-Cairo. Note de călătorie*, București: Editura Librăriei Leon Alcalay, 1907, p. 6.

46 C. Cioroiu, M. Moise, *op. cit.,* pp. 88–90.

47 „Tribuna Dobrogei”, *Constanța*, an I, nr. 55, 5 Noiembrie 1906, p. 2.

Plaja Mamaia va rămâne multă vreme locul de distracție al celor plini de bani: „Plaja « en vogue » este Mamaia, unde vara se încurcă un respectabil număr din limbile pământului cu ciripiala franțuzească a snobilor de pe malul Dâmboviței. Şi, doar la o mică distanță este plaja dela Mamaia-Sat, frumoasă cum nu se mai poate, unde dunele de nisip se dezvoltă în voe, nesupărate de nimeni, căci vizitatorii sunt rari,"[48] remarca profesorul N. Rădulescu după război.

Băile de la Mamaia au reclamat cheltuieli mai mari pentru reparații, tocmai datorită numărului numeros de cabine și instalații – numai în 1908 în valoare de 7.197 lei.[49] Deși s-au pus în vânzare loturi aici, încă din 1906, ele nu au fost amenajate de către particulari până la războiul mondial. Ulterior însă planurile de viitor au fost gândite prin prisma stațiunilor turistice estivale din Apus. De aceea, s-a solicitat în epocă să fie realizate construcții după un plan modern, care să dea stațiunii un aspect cât mai occidental, menit să evite: „aspectul trist al organizațiilor și coloniilor medicale". S-a recomandat, în concluzie, de către Consiliul Tehnic al comunei „de a se da cât mai multă perspectivă spre mare, construcțiunilor" cu spații acoperite cu verdeață și square deschise „în care se adună copiii și familiile la adăpostul vânturilor".[50]

În scurt timp băile au devenit de notorietate fiind vizitate de mai toate personalitățile timpului, inclusiv de către Familia regală.[51] Regina Maria a evocat în *Memoriile* sale atmosfera de la Mamaia: cu râsetele și veselia ce însoțeau întotdeauna băile de mare, mai ales momentul intrării în apă, bonele cu uneltele de baie după ele și cuvintele de dojană de rigoare adresate micilor ștrengari, atmosfera de bine, de confort general și voie bună.[52]

A existat proiectul de a se construi instalații medicale speciale la Mamaia: „e în stare de proiect a se construi un institut medico-mecanic (Zander, s.a.) ca să se poată practica, masagiul, tratamentul prin aer cald, Idroterapia, gimnastica medicală și ortopedia".[53]

Băile de la Mamaia nu au fost foarte agreate de la început de către localnici, ba chiar au trezit ostilitatea oamenilor de rând din oraș, în special din cauza distanței lor față de urbe. În 1908 câteva sute de constănțeni au cerut amenajarea unor băi populare la capătul străzii

48 Nicolae Al. Rădulescu, „Între Dunăre și Mare. Simple observări", *Analele Dobrogei*, X, 1929, pp. 262–267.

49 F.P.C., dosar 14/1908, f. 18-20.

50 F.P.C.,, dosar 35/1910, f. 13.

51 Vezi, vizita atât a regelui și reginei, cât și a principesei Maria, din mai 1913 – *Universul*, București, an XXXI, nr. 143, 27 Maiŭ 1913, p. 1; *Ibidem*, nr. 145, 29 Maiŭ 1913, p. 1.

52 Regina Maria a mai lăsat în memoriile ei o descriere a stărilor trăite în galop pe malul mării la Mamaia – vezi Maria, Regina României, *Povestea vieții mele*, vol. II, București: Editura Pieței Presei Libere 1, 1991, pp. 320–322.

53 I. Mendonide, *op. cit.*,, p. 68.

Grivița, locul fiind mai apropiat pentru partea de sus a orașului, deoarece constănțenii nu-și permiteau să piardă o jumătate de zi pentru o baie la Mamaia.[54]

Băile de mare au reprezentat una dintre cele mai importante surse de venit, atât pentru autoritățile locale, cât și pentru populația orașului, așa că s-au bucurat de o atenție specială. Sezonul de băi începea la Constanța pe 1 iulie, iar Primăria publica anunțuri atrăgătoare în ziarele din Capitală, prin care asigura vilegiaturiștii că plajele sunt curate, populația urma să fie delectată cu muzica militară, iar străzile din apropierea bulevardului și cazinoului comunal „iluminate cu electricitate". În sfârșit, în unii ani, pentru a atrage mai mulți turiști, s-au suprimat taxele pentru muzică.[55] Poate că pentru omul contemporan pare ciudat ca într-o stațiune turistică estivală existau taxe pentru muzică. Asta dacă privim lucrurile prin prisma noastră. Nu trebuie uitat, însă, că ne referim la o epocă în care nu existau stații de amplificare, radiouri, ca să nu mai vorbim de casetofoane sau MP3-uri etc., iar iluminatul public se făcea mai ales cu gaz aerian. Prin urmare, muzica era *live*, cum am putea să spunem astăzi iar pentru aceasta autoritatea locală trebuia să tocmească orchestre de profesioniști. Soluția cea mai la îndemână era pentru autoritățile locale să tocmească fanfara Regimentului 34 Infanterie, din localitate, pentru a delecta turiștii cu muzică, în special seara, când străzile se umpleau de lume ieșită la promenadă. Cu timpul însă serviciile oferite de fanfară au devenit insuficiente, iar Primăria s-a văzut nevoită să plătească o a doua orchestră spre deliciul publicului, căci: „lumea ar hesita a plăti abonamente fără să aibă în schimb nici o mulțumire, cum are cu orchestra, care dă posibilitatea a se face baluri și a se dileta (delecta, subl.n.) ascultând piese alese".[56]

Turismul estival a fost o afacere prosperă pentru localitate chiar și în anii de lipsuri pentru țară: „avénd în vedere că, deși anul acesta [1900, subl.n.] a fost mai mare criza ca anii trecuți, totuși lumea a venit în Constanța singurul punct principal ca stațiune balniară maritimă".[57]

Care erau cutumele? În primul rând, medicii recomandau anumite ore pentru băi și plajă: dimineața pentru adulți și după-amiaza pentru cei mici. Seara însă acestora din urmă le era interzisă baia, din cauza frigului care ar fi putut să le producă un somn agitat. Apoi, copiii puteau să mănânce imediat după ce ieșeau din apă, nu să aștepte ora dejunului sau prânzului, în schimb nu trebuia făcută baie decât la minim 2 ore după prânz. Înainte de intrarea în apă se indica o scurtă plimbare pe malul mării, pentru a armoniza temperatura corporală cu cea a apei. Contrar recomandărilor actuale s-a acreditat ideea că cel mai bine era ca intrarea în apă să se facă în fugă udând organismul cu stropi de sus până jos, iar pentru cei ce știau să înoate puteau să se arunce direct în apă. Se menționa

54 F.d.M.I.N.A.Ct., inv. 1449.

55 *Timpul*, București, an XXI, nr.150, 7/19 Iulie 1899, p. 3.

56 *Ibidem.*

57 F.P.C., dosar 31/1900, f. 24.

că înotul, sau, în orice caz, mișcarea în apă, era cea mai bună metodă de a evita răcirea corpului. Pentru a învinge teama de apă copiilor li se recomanda să intre prinși de mâini, formând un fel de horă, timp în care puteau să se zbenguie sau să imite înotul. Durata unei băi trebuia să fie, în general, mică, mai mică pentru copii, chiar 3 minute și să se iasă din mare la apariția senzației de frig. După ieșirea din mare picioarele trebuiau să fie scufundate într-un lighean cu apă caldă, pentru a se stimula circulația sangvină. Copiilor înainte de 3 ani le era interzisă baia, evident pentru a se evita înecul, deoarece curenții maritimi erau puternici, mai ales când Marea era agitată, chiar și la mal. După această vârstă nu se indica a fi obligați copii să intre în apă. Scăldatul trebuia să vină ca un proces natural, pentru a nu inspira „o spaimă primejdioasă". De aceea, era mai bine ca părinții să-i obișnuiască pe cei mici cu apa, prin plimbări pe malul Mării, unde valurile să le ude la început picioarele.[58]

În ceea ce privește componența socială a celor ce vizitau băile de mare de la Constanța, în general, existau 3 categorii de vilegiaturiști: începând cu 1 iulie veneau profesorii, magistrații, militarii, profesiile liberale și cei care erau în vacanță; ceva mai târziu soseau agricultorii, proprietarii de moșii și comercianții iar între 15 august–15 septembrie veneau bogătașii care se întorceau de pe la celelalte băi, din țară sau din străinătate. Dar, erau și personalități care preferau să-și petreacă toată vacanța la băile din Constanța. De pildă, în 1895 familiile lui: Petre P. Carp, Al. Lahovari, I. Gh. Duca etc.[59]

În epocă s-a manifestat o deosebită grijă pentru siguranța sezoniștilor. Antreprenorii au fost obligați să asigure băile de mare la fiecare început de sezon, din perspectiva solidității și siguranței contra accidentelor, precum și al stării de higienă. Pentru siguranța vilegiaturiștilor, celor ce închiriau băile de mare li s-au cerut – din 1908 – să aibă în dotare bărci de salvare, conduse de marinari de profesie, echipate cu colaci, centuri, parâme și cângi. Așadar, exista și la vremea aflată în studiu ceea ce numim noi astăzi un serviciu de salvamar. Se cerea, de asemenea, ca băile să fie împrejmuite cu pari înfipți în apă, legați între ei cu frânghii, până la o adâncime la care să nu existe pericolul de înec.[60]

Băile de mare s-au bucurat de continuitate, mai puțin cea de la Vii, astfel încât în 1932 sunt amintite într-un ghid turistic 5 astfel de plaje, dintre care 4 anterioare războiului: Mamaia, Duduia, Tataia, Modernă, iar a cincea, cea de la Trei papuci, mai nouă.[61]

---

58 Vezi, ilustrație – I. Mendonide, *op. cit*.,1906, pp. 73–78.

59 „Columna lui Ovidiu", *Constanța*, an I, nr. 1, 4 Iulie 1896, p. 2.

60 F.P.C., dosar 4/1908, f. 54.

61 Emil Ţeposu, Val. Pușcașu, *România balneară și turistică*, București: Editura „Cartea Românească", 1932, p. 305.

Transportul la băi

La început, transportul până la Constanța, pentru băile de mare, a fost dificil din cauza lipsei unei legături directe cu Bucureștiul. Calea ferată până la Constanța avea un traseu sinuos. Abia în 1880 guvernul urma să încheie un acord cu Compania danubiană de navigație pentru a stabili un serviciu feroviar direct între București și orașul de la malul Mării Negre, după cum arată un articol din „L'Indépendance Romaine" din luna ianuarie. Din Capitală se pleca pe calea ferată la Giurgiu, unde trenul era așteptat de un vapor ce-i transporta pe vilegiaturiști la Cernavodă, de unde se lua trenul pentru Constanța. S-a calculat că, în acest fel, drumul de la București la Constanța nu dura „decât vreo 10 ore. Ca atare vara, de exemplu, se va putea pleca din București sâmbăta, se va lua baia de mare duminica și vom fi îndărăt la București luni dimineață, căci va exista un serviciu de noapte pentru vapoare și trenuri".[62] Cele două trenuri, de la Vii și cel de la Mamaia, s-au bucurat de un binemeritat renume în epocă.

Trenul de la Vii a avut 4 halte: la gară, Tomis, Thelis și Ovidiu și făcea cam 10 minute până la Vii, ocolind malul arcuit din nordul Portului. Deliciul acestei călătorii era reprezentat de teritoriul inundat de verdeață, pe care-l străbătea trenul, contrastând cu atmosfera aridă și plină de uscăciune din Constanța. Ici-colo, erau amplasate bănci rustice, pentru odihna vilegiaturiștilor, atrași de această „oază de vegetațiune puternică, plină de sevă și sănătate".[63] Trenul șerpuia printre nenumăratele vii, de altfel bine întreținute, livezi umbroase și vile cu aspect colonial. Un adevărat paradis verde.[64] Drumul de fier a fost dublat de o șosea bine întreținută, umbrită, pe care „se strecurau chipuri vesele și siluete elegante de lume bogată, venită din toate părțile țării la băi".[65] Trenul „cu balcon", care făcea transportul la plajă „se putea lua din orice loc. Mecanicul frîna garnitura oriunde i se făcea semn de oprire, ca orișice căpraș. De aceea, era doar tren de plăcere", remarca plin de umor N. Ionescu-Johnson.[66] Uneori trenul era aglomerat, ceea ce suscita nemulțumiri.

Pus la dispoziție în sezon de serviciul C.F.R., adică începând cu 1 iulie 1900, trenul făcea două curse pe zi, la orele 8 dimineața și 2 după-amiaza „din halta «Ovidiu» la «Vii», pe tot timpul sezonului băilor de mare".[67] Uneori trenul de la Vii putea să circule de mai multe ori pe zi, ceea ce explică rentabilitatea afacerii.[68] În sezonul 1904 „trenurile de plăcere" la

62 F.d.M.I.N.A.Ct., inv. 6088.

63 C. Cioroiu, M. Moise, *op. cit*., p. 85.

64 Mircea Conctantinescu, *op. cit.*, p. 196.

65 Ion Adam, *op. cit.,* p. 167.

66 Nicolae Ionescu-Johson, *Însemnările unui marinar*, vol. I, București: E.S.P.L.A., 1956, p. 92; C. Cioroiu, M. Moise, *op. cit*., p. 83.

67 *Universul*, București, an XVIII, nr. 183, 6 Iulie 1900, p. 2.

68 Pentru sezonul de băi 1899 primarul E. C. Schima a anunțat că trenul de la Vii urma să circule de 6 ori pe zi– vezi, *Timpul*, București, an XXI, nr.150, 7/19 Iulie 1899, p. 3.

băile de la Vii făceau curse în toate duminicile de 4 ori pe zi, după cum urmează: la orele 3.30, 4.20, 5.10 și 6.05 la plecare și 4.00, 4.50, 5.35 și 6.30, la venire, cam la distanță de 45–50 de minute unul de altul, iar o călătorie costa 40 de bani, la clasa a II-a și 30 de bani la clasa a III-a, dus-întors.[69] După construirea noii căi ferate spre Mamaia, drumul de la Vii a căzut în desuetudine.

În trenul de la Mamaia lumea se îmbulzea, sfidând prețurile pipărate. Înăuntru, aceeași atmosferă de vacanță ca și pe plajă: lume multă și colorată, vorbind nemțește și franțuzește, cu țâncii după ei, urmați de guvernante.[70] Vagoanele erau comode și cu obloanele lăsate, iar trenul făcea mai multe halte pentru a aduna lumea de pe drum. Neexistând vegetație, lumea se plângea de căldură, până la ieșirea trenului în capătul dinspre Mare al actualului Bulevard Mamaia (Strada Principesa Maria, la acea dată). Aici oamenii răsuflau ușurați în contact cu briza Mării. Din cauza terenului nisipos, trenul se deplasa lent, pentru a evita o eventuală deraiere. Ajuns la pavilionul de la Mamaia, lumea se revărsa către cabine, de unde plaja se umplea de scăldători,[71] copii cu găletușe, greble și lopățele.[72] Pentru anul 1906 la Mamaia circulau 8 trenuri pe zi, cu un preț de 40 bani biletul, dus-întors. Trenul avea 4 halte: Thetis, Gărei, Callatis, și Aegissus. Drumul invers, de la Mamaia la Constanța, se făcea direct de la „Pavilionul terasei", situat în mijlocul cabinelor și legat de acestea prin „coridoare splendide".[73]

În 1915 lucrurile se schimbaseră puțin și circulau aici 4 trenuri pe zi: „dimineața la orele 8:20 și 9:55; după amiază la orele 4 și 5:20. Biletele pentru tren se găseau la toate haltele și la d-l Ştefan Antonescu, cu prețul 50 bani ducere și întoarcere, plus 10 bani timbru de ajutor".[74] Între timp însă se amenajase și șoseaua, iar renumele stațiunii crescând, trenul era suplinit ca mijloc de transport de zeci de trăsuri,[75] care-i duceau la plajă pe cei avuți. În 1916 s-a revenit la 8 curse pe zi. Prima pleca la 7 și jumătate din halta Thetis și făcea 45 de minute până la Mamaia. Ultima se întorcea la 7 și un sfert seara.[76]

Pe perioada sezonului din anul 1900, la Vii a funcționat și un tramcar (vehicul tras de cai folosit pe vremuri pentru transportul în comun) care ajungea până la Techirghiol, urmat

69 *Aurora*, I, nr. 21, Joui 18 Maiŭ 1895, p. 3.

70 Cella Serghi își amintește că pe la 1914 nu putea merge cu familia zilnic de la Constanța la Mamaia întrucât trenul era scump – Cella Serghi, *Pînza de păianjen*, București: Ed. Minerva, 1973, p. 65.

71 Ion Adam, *op. cit.,* pp. 144–147.

72 C. Serghi, *op. cit.,* p. 65.

73 I. Mendonide, *op. cit.,*1906, p. 67.

74 *Dacia*, an I, nr. 1, 1 iulie 1915, p. 2.

75 Benone ZOTTA, *Geografia municipiului Constanța*, Constanța: Ed. Muntenia, 1995, p. 140.

76 *Conservatorul*, Organ al Partidului Conservator din Constanța, Constanța, an I, nr.1, 24 iulie 1916, p. 4.

de un altul, instalat tot cu acordul Primăriei, de către Toma T. Blându, ceea ce dovedește succesul de care s-a bucurat investiția.[77]

Posibilități de agrement în sezonul estival

Sezonul estival oferea și o serie de posibilități de agrement care să satisfacă toate gusturile și buzunarele. Că unii veneau mai mult pentru distracție a fost un lucru constatat din epocă și criticat ca atare: „Gomoșii, Demi-mondenele, poate că se vor plictisi cu farmecul naturei, se vor găsi în schimb oameni serioși cari nici odată nu se vor plictisi când e vorba de sănătate", observa în 1906 medicul Mendonide.[78] Același medic spunea: „Persoanele cari se duc în fiecare an, pe malurile mărei să caute o vindecare a lor sau a copiilor și cari, în acelș[i] timp, caută și repaus și liniște vor găsi la Mamaia o plaje prielnică, cu condițiuni climaterice pe care cu greu și costisitor le vor putea găsi în altă parte. În locul plăcerilor zgomotoase, cari enervează pe toată lumea, aici vor găsi pe lângă medicația marină și distracții din acelea cari întăresc corpul și sufletul. Vor găsi pescuitul, plimbatul pe coaste, alergări pe nisip cald, un aer curat și înviorător. Băi de soare și gimnastica".[79] Este adevărat și acestea erau distracții, dar petrecăreții nu pentru asta veneau la Mare.

În România anilor de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea s-au amenajat mai multe stațiuni de băi, peisaj în care Constanța a ocupat un loc privilegiat datorită poziției sale geografice cu ieșire la mare. Deși rolul băilor era, în primul rând, profilactic, acestea – și mai ales Constanța – au devenit locul de concedii așteptat de peste an. De aceea atmosfera nu era atât de odihnă cât de aventură și dănțuială, de petreceri, atmosferă de care este impregnată presa vremii: „Pe la băile din țară/Zĕu, nu trece nici o seară,/Fără danț, fără plimbări/Şi Duminici cu serbări.../Şi în zi de sĕrbătoare/Se daŭ d'ale populare/ În grădini și la popici/Unde merg și mari și mici... Toți gătiți ca de serbare/Şi nevastă, fată mare./Merg de joacă'nperechiați/Cu drăguți sau cu bărbați... /Și dănțează pân'asudă/De se face fața udă/Trăgênd sêrba din cimpoi/Sărind veșnic tontoroi... /Joacă polca, joacă valsul/ Până ce își pierde pasul/Joacă'ntruna ca la bal/Când se dă în carnaval".[80]

Poezia de mai sus, care a fost publicată în revista umoristică „Veselia" din Capitală, însoțită și de o ilustrație, exprimă în cuvinte simple exact atmosfera de vacanță care caracteriza stațiunile de băi, în perioada sezonului. În fond, acestea erau locul de întâlnire al protipendadei cu cei din categoria de mijloc, iar pentru Constanța un important mijloc de a obține profituri. De aceea, nimic nu era excesiv când se punea problema de a inventa mijloace de distracție. Adeseori sezoniștii chiar găseau aici un loc de refugiu din tiparele vieții de

77 F.P.C., dosar 10/1900, f. 48, 52.

78 I. Mendonide, *op. cit.,* p. 65.

79 I. Mendonide, *op. cit.,* p. 66.

80 *Veselia*, București, an I, nr. 52, 19 Iulie 1892, p. 2.

zi cu zi. Atmosfera de sărbătoare specifică duminicilor din restul țării a devenit continuă la Constanța în sezonul estival, iar gazetele epocii lăsau din plin să se întrevadă că așa stăteau lucrurile. Plimbările pe Bulevard, dansul, aventurile galante, petrecerile cu iz popular și cupletele comice din grădinile de vară, amestecate cu muzica de fanfară și suvenirurile oferite de ambulanți, spectacolele de circ și acrobațiile, curiozitățile de tot felul, pasiunile dezlănțuite pe la baluri și prin localuri îmbinate cu jocul de cărți și ruletă, formau un tot indescriptibil în cuvinte.

Locul predilect de petrecere a timpului liber, pentru protipendadă în sezonul estival a fost Cazinoul, care, pe lângă activitățile artistice și jocurile de noroc amintite deja, a oferit distracții și pentru cei mici. Aici se organizau matinee dansante pentru copii. „Dar acolo dansau numai domnișoare, de la treisprezece ani în sus, și băieți mai mari. Copiii se dădeau pe parchet ca pe gheață".[81] Seara dansau cei mari, în vogă fiind valsul și romanțele,[82] cântate prin restaurante și grădinile de vară. O adevărată pasiune făcuseră constănțenii pentru muzica de fanfară. Cei ce luau Cazinoul în gestiune își asumau responsabilitatea de a angaja orchestre, dacă acestea nu erau deja tocmite să cânte în aer liber de către Primărie.

Muzica venea să întregească o altă preocupare predilectă în anotimpul cald: promenada. Spectacolul străzii era fascinant. „Prilejul de întâlnire și apropiere pentru vizitatorii strânși vara la Constanța din toată lumea, o plimbare pe bulevard", scria Ion Adam. Era ocazia mult așteptată de etalare a toaletelor, de către femei, iar pentru tinerii eleganți de a face noi cuceriri. „Pe bulevard debutează și fragedele vlăstare ale pensioanelor, cu conversațiunea franceză și fasoanele de domnișoare, în admirațiunea mamelor victorioase și a părinților stingheriți",[83] consemna același I. Adam.

Locul pentru promenadă era „Bulevardul" (Bulevardul „Elisabeta"), care se întindea de la intrarea în port (actuala Poarta 1), până la Hotelul „Carol" și Farul „Genovez". De aici drumul cotea la stânga, pe strada Remus Opreanu, până în Piața Independenței (Piața Ovidiu de astăzi), zonă care, de asemenea, servea promenadei. De îndată ce se lăsa seara, strada începea să roiască de „grupuri foșnitoare de femei și copii, care se lasă la vale, duși din urmă de bărbații mai greoi și prinși în discuții".[84] Spre „Bulevard" se scurgeau grupurile de vilegiaturiști și localnici atrași de farmecul inegalabil al Mării și de briza răcoritoare. Cei ce oboseau se așezau pe băncile înșirate de o parte și alta. Alții rămâneau pironiți de admirație, în fața Mării, totul fiind întregit de acordurile muzicii de fanfară ce răzbăteau de la pavilionul din capătul străzii. „În tot amestecul acesta de muzică și adieri de mare, domnește chicotitul și vorba împestrițată, ce se ridică din valurile de plimbători. Mulțimea se încrucișează și se îndepărtează în unde de uitare și fericire".[85] Lumea se îngrămădea la promenadă,

81 C. Serghi, *op. cit.,* p. 66.

82 N. Ionescu Johnson, *op. cit.,* vol. I, p. 95.

83 I. Adam, *op. cit*., p. 46.

84 *Ibidem*, p. 47.

85 *Ibidem,* p. 49.

mai ales, din dorința de a face cunoștințe, de a arunca ocheade și venea „mai mult la un masaj de contact, decât să admire frumusețea mării”.[86]

Promenada pe „Bulevard” se prelungea până aproape de port, aici defilând „mii de perechi începând de după-amiază până seara târziu”.[87] Cum în capătul dinspre port al „Bulevardului” se afla stația C.F.R., fochiștii și mecanicii de locomotivă, plini de năduf, începeau să facă manevre, învăluindu-i într-un fum gros pe vilegiaturiști „tocmai când în piață fanfara militară intona cele mai noi valsuri și romanțe la modă și când mulțimea de sezoniști se îngrămădea să asculte și să fredoneze cântecele preferate... Mecanicii de pe locomotivă și muncitorii care însoțeau vagoanele pentru descărcare făceau mare haz de filfizonii bucureșteni, văzându-i cum înjurau și scuipau înecându-se în fumul locomotivelor”.[88]

Spectacolul străzii era întregit de vânzătorii ambulanți ai celor mai neașteptate obiecte și suveniruri[89] și flașnetarii cu papagali.[90] Tot spre deliciul publicului erau amenajate în piețe menajerii (cuști cu animale sălbatice sau exotice) sau „aeroplan pentru încercarea puterei”.[91] Se puteau instala și corturi cu „jocuri de distracție și anume: dare de semn cu table, belciuge și una rată numerotată de a desface mărfuri de fantasii”.[92] La sfârșit de săptămână „plecau și soldații învoiți pentru câteva ore ca să-și cheltuiască bănuții de soldă pe semințe și bigi-bigi, în tovărășia codancelor, slujnice la casele boierești”.[93] La berării, duminica „se bea de zor” și „se mâncau mititei cu alune americane”. Sub efectul băuturii, unii tineri călcau convenințele: „Erau și nebuni. Țineau morțiș să facă baie sub lună. Se desbrăcau, așa în glumă, cu rămășagul, și se afundau în apă. Apoi, jucau pe plajă, ca ielele despuiate pe tindă, în nopți de Rusalii”[94] îi relata un turc lui Tudor Şoimaru, evocând anii de la început de secol.

Tendința de a deplasa viața vilegiaturiștilor spre distracțiile nocturne în sezonul estival, când aerul era plin de răcoare a fost reală și de înțeles. În 1896 mai mulți comercianți de băuturi spirtoase au cerut Primăriei să intervină pe lângă Poliția locală, pentru a permite prelungirea programului la cârciumi de la „orele 11 din nópte”, până la „orele 2 din nópte”. Motivul invocat era că: „La orele 9 se aprind lămpile și consumatorii încep, pe strada Mangalia sé vie la orele 10½–11 séra, tocmai când avem ordine ca sé se închiză localurile”.[95]

---

86 *Ibidem*.

87 N. Ionescu Johnson, *op. cit.,* vol. I, p. 93.

88 *Ibidem,* p. 95.

89 Un oarecare supus german, H. Rupprecht, solicita Primăriei autorizație să vândă ambulant „penițe americane, microscoape și alte mărunțișuri care nu fac nici o concurență comeciului de aici”, F.P.C., dosar 10/1900, f. 68.

90 F.P.C., dosar 6/1916, f. 67.

91 F.P.C., f. 76 și f. 70 .

92 F.P.C., dosar 10/1900, f. 69.

93 N. Ionescu Johnson, *op. cit.,* p. 423.

94 T. Şoimaru, *op. cit*., p. 53.

95 F.P.C., dosar 5/1896, f. 119.

Dimineața „Bulevardul" se golea, turiștii refăcându-și „energia risipită noaptea la cazinou, adânciți într-un somn reparator, la umbra storurilor groase care fac nesimțită toropenia(!) de afară. E ora când prin oraș nu vezi decât harabagii din piața Ovidiu moțăind pe caprele faetonelor, iar în port hamalii cu busturile pârlite de soare, încovoiați sub poveri".[96] Astfel, orașul reintra în ritmurile sale cotidiene.

Pentru sezoniști existau distracții și pe timp de zi, în afara plajei. „Vara vin sub coastă, vizitatorii să petreacă cu pescarii. Vor să învețe de la ei cum se face o momeală pentru pește, cum se fierbe midia pe pirostrii. Vara, când i-atât de dulce să trăiești numai pe apă".[97] Dar, existau și pericole. Pe lângă cel de înec, un real pericol puteau să-l reprezinte meduzele. Și nu puțini erau cei care își pierdeau cunoștința din cauza acestora.[98]

Călătoriile cu velierele pe mare rămâneau însă inegalabile. Cei ce-și depășeau frica aveau parte de un spectacol fascinant, oferit de necuprinsul Mării, iar barcagii care să-și ofere serviciile nu lipseau. Cum remarca un astfel de personaj, citat de I. Adam: „Marea e bine s-o vezi nu numai de pe mal. Mare e mare și frumoasă în albia ei, la ea acasă. Şi trebuie să rămâi numai cu ea și cu cerul pentru ca s-o cunoști în toată varietatea și măreția apucăturilor".[99]

Nu toată lumea adora distracțiile estivale specifice stațiunilor românești. Merită amintit că pe unii acestea nu-i deranjau neapărat din perspectivă morală ci mai degrabă a atmosferei generale pe care au creat-o. În 1913 un căpitan care a făcut o călătorie de la Constanța la Constantinopol și de aici în insula Princhipos lăuda atmosfera insulară romantică, un adevărat paradis al iubirii: „fără căișori, ...fără bacara, ...fără varieteuri, ... fără lăutari și prin urmare fără cancanuri publice sau familiare!...",[100] aluzie la atmosfera de bâlci de la Constanța.

Totuși plaja rămânea ținta celor ce veneau, mai ales, din Capitală, pentru a se recrea. Fixația în mentalul colectiv al plajei ca fiind locul de repaus a produs adevărate mutații comportamentale. Mircea Constantinescu evocă în memoriile sale această schimbare a rolurilor, care survine chiar din momentul în care vilegiaturistul urcă în tren cu destinația băilor de mare: iarna, ghinioanele, mediul obișnuit sunt uitate; chefliul se culcă devreme iar seriosul dansează până dimineață; demi-mondena devine mai discretă decât o domnișoară de pension, iar maică-sa, altfel de o moralitate exemplară, flirtează; comerciantul devine un suflet de artist, vrăjit de farmecul peisajului marin iar artistul își găsește bucuria în plăcerile cele mai burgheze; lumea nu mai trăiește rațional, ci dă frâu liber subconștientului; cei ce strâng cureaua tot anul sunt acum deschiși la pungă: „Iarna mănâncă meniu fix și umblă

96 N. Ionescu-Johnson, *op. cit.,* p. 466.

97 T. Şoimaru, *op. cit.,* p. 44.

98 N. Ionescu-Johnson, *op. cit*, p. 97.

99 I. Adam, *op. cit.,* p. 58 .

100 Alexandru I. Lupașcu (căpitan), *Din fugă la Constantinopol*, București: Tipografia „Universală" Iancu Ionescu, 1913, p. 26.

pe jos. Dar, vara mănâncă a la carté și comandă fără ezitare automobilul pentru excursia proiectată". Cu alte cuvinte, se explică autorul: „în dogorârea soarelui sau sub clar de lună, viața se stilizează. (Aha!, n.a.) Vara cu toții suntem altfel".[101]

În ce consta plăcerea plajei? Să nu uităm că rigorile erau altele decât astăzi: „omul stă pe scăunele și șezlonguri, visător leneș ori versatil palavragiu, rareori, părăsindu-și gambeta sau panamaua ori lăsându-și surtucul și sacoul pe spătare. Aceleași șușoteli, lornioane și ceasuri Doxa atârnând pe lănțugul argintat al vestei cadrilate".[102] Este o lume a regulilor, în care totuși oamenii se simt mai în largul lor cu briza mării în față. Unii lenevesc și își încarcă bateriile, alții gustă din plăcerile bârfelor.

În anul 1916, una dintre cele mai bune sezoane estivale, în ciuda războiului care bătea la ușă, atmosfera era fulminantă. În iulie hotelurile gemeau de lume și totuși vizitatorii continuau să sosească: „Acest prisos de viață îți izbește privirea pretutindeni. Pe piață, la restaurant, în trenul de la Mamaia, pe plajă, pe bulevard întâlnești figuri cunoscute de prin toate unghiurile țării".[103] Este însă o ultimă zvâcnire, înaintea unor vremuri de neliniște. Utilizarea necorespunzătoare, distrugerile provocate de ocupanți străini instalațiilor și stabilimentelor de băi a aruncat sezonul estival într-un adevărat colaps după Marele Război. Băile de la Mamaia care reprezentau una dintre cele mai importante surse de bogăție pentru mediul de afaceri din oraș și sursă de venituri pentru comună au fost, atât de distruse,[104] încât deschiderea sezonului turistic din 1919 a plutit în incertitudine: „Mamaia este astăzi dacă nu o ruină – un loc uitat, părăsit complectamente,"[105] scria un gazetar în mai 1919, iar un altul, semnat Rebicicov, că Mamaia nu le putea oferi vilegiaturiștilor „decât ruină și mizerie [...] se pare că trenul spre Mamaia va fi încă multă vreme o dorință". Şi continua: „Din această cauză sezoniștii care vin sunt nevoiți să se reîntoarcă pe la casele lor sau să plece aiurea". Se impunea și repararea imediată a șoselei ce duce la stațiunea din nordul orașului, șosea care în multe locuri devenise impracticabilă.[106]

Unii gazetari au recomandat chiar abandonarea sezonului estival la Mamaia din acel an, trenul spre această plajă fiind impracticabil din motive „tehnice". Tot aceștia au cerut autorităților să se amenajeze băile de mare sub vila Ghica, fosta plajă Duduia, prin curățarea locului respective.[107]

---

101 M. Costantinescu, *op. cit.*, p. 196.

102 *Ibidem*, p. 193.

103 *Sirena*, Constanța, an I, nr. 65, 21 Iulie 1916, p. 1.

104 Amintea băile „de la Mamaia, care sunt aproape distruse" – ședința de la 31 martie 1919 – vezi, F.P.C., dosar 6/1918, 22v.

105 C. Dunaru, care a semnat articolul, cerea, în primul rând, repunerea în circulație a trenului de la Constanța la Mamaia – vezi, *Farul*, II, nr. 17, Miercuri 26 Mai 1920, p. 4.

106 *Farul*, II, nr. 35, Joi 17 Iunie 1920, p. 4.

107 *Farul*, II, nr. 36, 18 Iunie 1920, p. 4.

În ciuda cerințelor repetate de a se rezolva problema transportului la stațiunea din afara orașului și a eforturilor direcției C.F.R., abia pentru 1 iulie 1920 s-a anunțat că trenul spre Mamaia urma a începe să circule normal, iar până atunci doar se făcea o cursă pe zi.[108]

Așadar, Constanța turistică s-a bucurat de un binemeritat prestigiu încă de la 1900. În ciuda piedicilor, ea a reușit să ofere un spectacol aparte, încântător pentru turiști, care-i asaltau (și continuă s-o facă) vară de vară plajele. O viziune edilitară inteligentă, dar și mirajul câștigurilor rapide au făcut ca turismul să prospere și să atingă cote asemănătoare celui occidental. Constanța anilor de după 1900 ne evidențiază un oraș al contrastelor, aflat în plină expansiune demografică, căruia apropierea portului și a unui litoral în mod fericit dăruit de natură i-au conferit o structură (la nivel socio-economic și mental) și un farmec inconfundabil. Multe din moravurile de atunci le recunoaștem și astăzi. Altele însă au dispărut, iar o comparație temporală (între epoci) și spațială (în raport cu alte civilizații) va constitui totdeauna un demers istoric plin de pasiune și curiozitate, pentru cititorii din toate timpurile.

O preocupare firească a autorităților locale a fost, atunci, ca și acum, prelungirea sezonului estival, Constanța fiind dezavantajată, în comparație cu stațiunile turistice de la Mediterană, de clima ceva mai rece, care nu permite mai mult de două-trei luni de acces la plajă. Prin urmare s-a promovat imaginea animată a unei vieți de zi cu zi în Constanța începutului de secol al XX-lea, cu distracții pe măsură, cel puțin în sezonul de băi, societatea locală fiind veselă și petrecăreață. Pentru a răspunde dorinței de distracții, s-a urmărit crearea unei rețele de localuri și instituții în măsură să satisfacă toate exigențele și buzunarele. Chiar dacă exista un separatism, în ceea ce privește distracțiile (care ținea de bogăție și statut socio-profesional) s-au organizat și manifestări la care putea să lua parte toată lumea, indiferent de categoria socială din care făcea parte. Una dintre activitățile mult apreciate de public, menite a atrage turiștii – și în perioadele de început și final de sezon propriu-zis – adică în lunile mai și septembrie, erau alergările de la hipodromul din Anadolchioi, zonă care între timp a fost arondată orașului, astăzi fiind cunoscută cu denumirea de Tomis Nord.

Primele alergări de cai au fost în Constanța organizate, o dată pe an, cu ocazia câte unui bâlci, pe terenuri improprii. Apoi, pe la 1895 ele au căpătat un caracter mai organizat, ceea ce se datorează și unor crescători și pasionați locali de echitație, cum a fost proprietarul Pariano, ajuns ulterior prefectul județului. În sfârșit, s-a organizat Jokey-clubul din localitate,[109] iar încrucișările de cai dobrogeni cu cei de rasă au început să dea roade și astfel cursele au luat avânt.

Hipodromul din localitate era situate, de fapt, în afara acesteia, ca și în capitală, în zona de răsărit a actualei zone Tomis Nord–Piața Tomis III, înspre lacul Tăbăcăriei. În

108 *Farul*, II, nr. 43, 26 Iunie 1920, p. 4.

109 *Conservatorul*, Organ al Partidului Conservator din Constanța, Constanța, an I, nr. 3, 7 August 1916, pp. 2–3.

apropierea hipodromului, cum era și firesc, s-a construit depozitul de armăsari. Statul dispunea în 1903 de „18 armăsari de rasă, 28 (i)epe și 9 cârlani".[110]

Familia regală agrea mult cursele hipice,[111] ceea ce explică încurajarea de care s-au bucurat acestea în toată țara, dar, mai ales în Dobrogea, unde existau rase autohtone, tătărești, ce prezentau interes. Notorietatea curselor de cai provenea printre altele și de la aceea că mai ales principesa (viitoarea regină) Maria manifesta un interes aparte pentru acest sport.[112] În memoriile sale descrie în imagini vii starea poetică aparte, creată de galopul pe malul mării, în timpul unei vizite făcute la Mamaia între 1906–1914: „galopuri pe întinsa plajă, goană nebună prin fâșia cu spumă cu caii care sforăie și au copite jucăușe, hohotele de râs și din când în când un strigăt de teamă, câte o coadă umedă izbind ici și acolo, ploaie de stropi ce ne udă hainele".[113] Nu este de mirare că, în aceste condiții, autoritățile locale, dar și cele centrale, au acordat un loc atât de important curselor hipice. Inginerul șef al Comunei era trimis să reamenajeze hipodromul,[114] comisia organizatoare fiind numită direct de ministrul „Culturii, Industriei, Comerciului și Domeniilor".[115] Din comisie erau invitați să facă parte de obicei: prefectul, primarul, mari antreprenori, profesori, ofițeri superiori, delegați ai Ministerului de Război.[116] Cursele se bucurau de o asemenea notorietate, încât Ministerul Lucrărilor Publice acorda reduceri de 50% „atât pentru persoane, cât și pentru transportul cailor",[117] în anul 1909. Alergările se organizau în lunile mai și septembrie, după cum am amintit deja. Pe lângă prelungirea sezonului turistic, un alt scop era acela de a acorda premii care să stimuleze dezvoltarea rasei micilor cai dobrogeni, căutați pentru rezistența și viteza lor. Cursele hipice erau prețuite, mai ales de străinii de localitate, iar accesul la alergări se

110 *Farul*, Constanța, an I, nr. 19, 19 Martie 1904, p. 23.

111 La 4 iunie 1882 regele și regina participă la o cursă la hipodromul de la Băneasa, cel mai animat din țară, unde era „foarte plin"; monarhii sunt întâmpinați de „Florescu, Manu, Ştirbey", iar premiul de 4.000 de lei este câștigat chiar de Al. Marghiloman, viitorul lider conservator; dovadă trecerea de care se bucurau cursele în rândul aristocrației românești – vezi, Carol I al României, *Jurnal*, vol. I, 1881–1887, București: Editura Polirom, 2007, p. 150.

112 Principesa Maria consacră numeroase pagini din jurnalul său pasiunii pentru călărie, deprindere aflată la mare cinste în Anglia natală și pe care o dobândise încă din anii copilăriei: „Călare eram neînvinsă; călăria era cel mai mare talent al meu, era un sport în care puțini mă puteau întrece [...]. Mă mândream că puteam mînui cai pe care alții nu-i puteau călări, că nimic nu mă obosea și că puteam sta în șa mai mult decât cel mai bun ofițer de cavalerie". Maria Regina României, *Povestea vieții mele*, vol. II, traducere din limba engleză de Mărgărita Moller-Verghi, București: Editura Eminescu, Piața Presei libere 1, 1991, p. 115.

113 *Ibidem*, p. 320.

114 F.P.C., dosar 12/1900, f. 14.

115 *Ibidem.*

116 *Ibidem*.

117 *Conservatorul Constanței*, an I, nr. 23, 4 octombrie 1909, p. 5.

făcea cu trenuri speciale, din Constanța, dar se putea merge și cu trăsura sau pe jos, pe cărările laterale ale străzii Carol I (actualul Bulevard Tomis), cu prelungirea sa spre Tulcea. Hipodromul era o înjghebare destul de primitivă, cu o pistă circulară, înconjurată cu două rânduri de gard, care încingeau culoarele de alergare. În afara gardului exterior, se aduna mulțimea de privitori. Cei cu dare de mână aveau locuri rezervate sub un elegant pavilion, aflat la capătul pistei. Adunătura de curioși era deosebit de pestriță: „Ai în față două lumi, una închisă, mărginită în prejudecăți, cea orientală; alta largă, liberă, poate mai mult decât s-ar cuveni, cea occidentală; amândouă se întâlnesc, se ating, dar nu se contopesc", scria cu mult simț critic I. Adam. Acesta a descris, în mod plastic, amestecătura de costume europene cu cele țărănești românești și cu fesurile turcești, amalgamul de graiuri ce se auzeau: „un babilon de nații și limbi". În pavilion se vorbea, mai ales, în „limba franceză, ciripită de cuconițele din față", grai care se bucura de mare trecere în rândul notabilităților.[118]

Cursele debutau in jurul orei 15 cu întreceri de căruțe cu 2 cai (termen cu care erau definite în epocă cursele de care cu trăpași). Apoi, caii dobrogeni călăriți de băieți musulmani de 12–13 ani, fără șei și legați de animale, ca să nu cadă. La finalul cursei, concurenții treceau prin fața pavilionului, unde părinții își descălecau jocheii și-i ștergeau de sudoare. Urma cea mai importantă cursă, cea de călărași. Militarii se foloseau uneori de mici șiretlicuri, pentru a-și devansa adversarii și a câștiga cursa, speriindu-le caii sau tăindu-le calea. La sfârșitul curselor se împărțeau premiile, iar în pauzele dintre acestea muzica militară delecta publicul.[119]

În 1900 cursele din primăvară, de la 7 mai, s-au bucurat de 6 probe: alergări de viteză – 1.500 metri, premiile intrărilor între 50 și 200 de lei; alergări de obstacole – 2.000 metri „pentru caii permanenți din reg. 9 călărași", premiile Ministerului de agricultură între 50 –300 lei; alergări de trap – 10.000 de metri „pentru armăsari, epe și cai de 5 ani în sus, înhămați la căruțe" premiile Ministerului de agricultură între 50–200 lei; alergări militare – 2.500 metri pentru „caii din trupă, reg. 9 infanterie premiile Ministerului de resboiŭ" –între 100–250 lei; alergări de fond – 8.000 de metri pentru „armăsari și epe dobrogeni de 5–8 ani premiile Ministerului de agricultură", între 50–500 lei; alergări comune – 2.000 metri „pentru armăsari, epe și cai de orice vârstă, premiile Ministerului de agricultură", între 20–100 lei. [120]

Câțiva ani mai târziu, când I. Adam își scria vestita monografie, cursele de căruțe se făceau pe distanța de 10.000 de metri, cu trăpași, premiile fiind de la 120 la 40 de lei, câștigate, de obicei, de tătari.[121] Celelalte curse, așa numite „de iuțeală" (galop) s-au diversificat în funcție de distanța parcursă în alergări de fond, 8.000 de metri (cu premii între 600 de

118 I. Adam, *Constanța pitorească cu împrejmuirile ei*, București: Ed. Minerva, 1908, pp. 171–172.

119 *Ibidem*, pp. 175–176.

120 *Epoca*, București, seria II, anul VI, nr. 145–111, 9 Maiu 1900, p. 2.

121 *Dobrogea jună*, Constanța, an I, nr. 24, 29 mai 1905, p. 3.

lei plus o șa și 150 de lei); alergări militare de 2.500 de metri (premii între 250 și 100 lei) și alergări comune, pentru armăsari, cai și iepe de orice vârstă, pe o distanță de 2.000 de metri. Deosebit de atrăgătoare era și defilarea organizată la sfârșitul competiției.[122] Cu timpul, cursele au evoluat în adevărate sărbători populare.

Dacă în 1901 numărul participanților a fost estimat la 5.000,[123] acesta a crescut exponențial, la cele din 1902 participând 10.000 de oameni. „Calea Carol" (actualul Bulevard Tomis) era pavoazată cu drapele „iar la bariera Tulcea a fost ridicat un prea frumos arc cu verdeață".[124] O manifestare la care participa mai bine de jumătate din populația Constanței, la un hipodrom situat la câțiva kilometri de oraș, pe care lumea îl lua cu asalt încă de la ora 12 vorbește de la sine de importanța de excepție a acestui adevărat prilej de sărbătoare.

Pentru cei mai puțin avuți cursele hipice de la Anadolchioi puteau să provoace reflecții tragi-comice. În 1904 un gazetar, cu mult simț al umorului, povestește o zi la hipodrom: coborâtul de-a berbeleacul din tramcar, bădărănia paznicilor de la intrare, amestecul uman din tribune și reflecția „că'n hipodrom nu intră numai dobitoace cu patru picioare...", probabil aviz la comportamentul și hainele înzorzonate ale celor dinăuntru. Pe urmă bătaia administrată cu biciul unui cal de un muscal (birjar). În final, eroul nostru este luat în primire de un comisar de poliție și este aruncat din secție în cele din urmă, de către vardist, pe scări. Şi toate pentru ce? Concluzia: „Da ce, crezi c'am mai fost la alergare?".[125]

Oricât de comică a fost schița de mai sus, intitulată: „Hipodrom", adevărul este că alergările se bucurau de succes la popor și prin distracția ce urma la final. La întoarcerea de la hipodrom, o mare parte din masa de oameni – ce se scurgea spre Constanța – se oprea la restaurantele și berăriile din Anadolchioi, unde puneau la cale noile întreceri, sau discutau pe marginea celor văzute. Atmosfera se umplea de cântecele lăutarilor și gramofoanelor răgușite generând o stare boemă, de chef și petreceri.[126]

Pentru a înțelege anvergura acestor manifestări merită să amintim un moment semnificativ în istoria curselor hipice de la Anadolchioi. În 1914 monarhii și întreaga suită – aflați în localitate, pentru a pregăti proiectata primire a Țarului rus care își anunțase vizita la Constanța la începutul lui iunie – participă la cursele de la hipodrom. Pavilionul și peluza erau ticsite de lume. Cursele au debutat cu spectacolul de gimnastică al elevilor Liceului „Mircea" și o partidă de oină jucată de către elevii Școlii Normale din localitate, după care sportivii respectivi au defilat în sunetele orchestrei prin fața pavilionului, iar directorul liceului, D. Constantinescu, a fost invitat și felicitat de către suverani, pentru grija arătată

122 *Ibidem.*

123 *Universul*, București, an XIX, nr. 253, 17 Septembrie 1901, p. 2.

124 *Constanța,* an XI, nr. 396, 19 mai 1902, p. 3.

125 *Farul,* Constanța, an I, nr. 39, 25 Septembrie 1904, p. 2.

126 „Sănătatea și bucuria vieții, umplu tot lungul șoselei, într-un chiot și clocot nesfârșit de preamărire", scria Ion Adam în 1908 – I. Adam, *op. cit.,* pp. 176–177.

micilor vlăstare. Cursele au durat cam 2 ore iar premiile au fost împărțite de către monarhii înșiși, care s-au interesat îndeaproape de rasele de cai dobrogeni.[127]

În 1916 s-a făcut un pas mai departe în încurajarea de concursuri hipice locale prin constituirea și la Constanța a unui Jockey Club, asemenea celui din București. Astfel, inițiativa particulară s-a implicat în organizarea curselor făcute în acel an în mijlocul lunii iulie, în plin sezon. Hipodromul s-a prezentat în codiții foarte bune, la curse participând și publicul amator de la București sau cel aflat la băi. Premiile au fost consistente, în valoare de 14.000 lei, au participat 30 de cai, iar pariurile au atins suma de 100.000 lei. Probabil că au existat printre alergători și străini, pentru că unul dintre câștigători a fost „Prințul Ben Aiad", după nume un arab. Succesul de care s-au bucurat aceste curse au întărit convingerea că „după ce toate lucrările proiectate la Hipodrom vor fi complect terminate, se vor face la Constanța alergări tot atât de interesante ca la București.[128] Din păcate, clipa intrării României în conflagrația mondială era prea aproape ca să știm ce s-ar fi întâmplat, dacă!

O sărbătoare deosebită pe plan local, menită printre altele a atrage turismul și care a evoluat continuu până în zilele noastre, realizată cu mare fast și cheltuială încă din epoca aflată în studiu, a fost „Ziua Marinei". Pe lângă serviciul religios, specific acestei mari sărbători creștine, se organiza un adevărat carnaval pe apă, cheltuielile și fantezia ocazionate de eveniment amplificându-se de la an la an. Inițial, după cum anunțau edilii, s-au organizat: regate, alergări, serate venețiene, mare bal pe apă, bărci alegorice, descoperirea Americii, naufragiul Meduzei, corabia Argonauților etc.

Pe lângă aceste întreceri și reeditarea unor subiecte mitologice cu semnificație maritimă, organizatorilor le-au venit noi idei pe măsură ce la sărbători participau și personalități ale vieții politice. Au început să se organizeze banchete, să se vândă bilete și să se dea premii, să se utilizeze focuri de artificii și salve de artilerie, „apariții" de monștri marini și bărci alegorice. Se adăugau concursurile de scufundători, seratele de mandoline și ghitare, competițiile de înot, polo și prins de rațe, sărituri cu bicicleta în mare, bal în Cazinoul comunal. Astfel „Ziua Marinei" a devenit o adevărată sărbătoare populară, plină de lumină, veselie și culoare, emblematică pentru Constanța.[129]

Sărbătorile estivale erau gustate de constănțeni cu cea mai mare plăcere. Focurile de artificii, anterioare serbărilor legate de Ziua Marinei, au fost adorate de oameni care nu se dădeau în lături în 1891 să meargă până la Vii, în ciuda prețurilor pipărate, pentru a se bucura din plin această bucurie.[130] Astfel, sărbătorile ocazionate de tot felul de evenimente

127 *Minerva*, București, an VI, nr. 1956, 29 Mai 1914, p.5.

128 *Adevĕrul,* București, an XXIX, nr. 10532, 6 Iulie 1916, p.2., vezi, și *Sirena*, Constanța, an I, nr. 58, 4 Iulie 1916, p. 1.

129 M. Moșneagu, *op. cit.,* pp. 19–22.

130 Pentru focurile de artificii de la Vii din 6 august 1891 Primăria a perceput la intrare o taxă de 50 de bani de persoană. Cu toate acestea oamenii s-au înghesuind sfidând prețurile mari practicate

au constituit o modalitate de petrecere a timpului liber și de integrare a vilegiaturiștilor în atmosfera de vacanță orașului. Dar, fără doar și poate, jocurile de noroc au cunoscut o largă audiență fiind practicate de toate categoriile sociale și la toate palierele societății, așa cum se întâmplă mai peste tot unde lumea își petrece vacanța. Un oraș turistic precum Constanța nu putea rămâne în afara pasiunii pentru jocurile de noroc. De aceea, s-a căutat instituționalizarea unora dintre acestea, prin construirea de cazinouri. Ar fi banal să considerăm că un astfel de stabiliment avea doar destinația de a stimula jocurile de noroc. În realitate a devenit un adevărat loc de petrecere a timpului liber, prin aceea că oferea mai multe facilități. Dovadă că actualul local al Cazinoului din Constanța a avut inițial și sală teatru. Practic a fost primul teatru românesc din localitate.

Primul dintre cazinourile constănțene datează de la 1880 (numit și „kursaal"), practic o baracă de scânduri. În 1886, Primăria a preluat un salon de dans, stabiliment, pe care-l concesionase lui E. Pieuchot și al cărui contract expirase la 31 decembrie 1885, dar care a fost numit în documentele Primăriei „Kursaal", sau chiar Cazinou.[131] O schiță a acestui prim cazinou, împreună cu „modificațiunea Closetelor și mărirea galeriei externe" – ce au fost recomandate de către chiar E. Pieuchot a i se aduce pentru a-l transforma într-un stabiliment turistic modern – ne poate edifica cu privire la evoluția stabilimentului. Deja la acea dată Kursaal-ul avea: o sală de lectură, una sau 2 săli de joc, un salon de servit cafeaua și bufet, precum și o sală de teatru și dans dotată cu scenă în toată regula, plus terasă.[132]

După ce concesiunea a expirat Primăria s-a găsit într-o stare destul de dificilă, deoarece nu au fost doritori care să ia parte la licitația pentru noua concesionare a stabilimentului, iar E. Pieuchot oferea în continuare o sumă prea mică, de 500 de lei, ceea ce a condus la ideea de a exploata Cazinoul în regie. În cele din urmă doi întreprinzători: Ghiță Russescu și Gaspar Vartan au concesionat numai bufetul și jocurile: șah, table cărți și domino. În schimb, ei trebuiau să se ocupe de iluminatul sălii de dans, a tuturor odăilor, coridorului și grădinii de lângă „Kursal"; să îngrijească de curățenia salonului de dans, cu oameni tocmiți pe socoteala lor; trebuiau să plătească o chirie de 150 de lei pentru mobilierul pus la dispoziție de primărie și 15 lei pentru fiecare pereche de cărți de joc; iar personalul supravegheat să fie cuviincios față de vizitatori.[133] La Cazinou se puteau face

---

de antreprenorul „armean", 40 de bani o cafea – vezi *Adevĕrul,* București, an IV, nr. 917, 18 August 1891, p. 1.

131 F.P.C., dosar 6/1886, f. 2.

132 *Ibidem*, f. 3.

133 *Ibidem*, f. 24. Aceleași clauze s-au păstrat și în 1900, când Cazinoul a fost concesionat pentru 2 ani lui Leonida Atanasiu în schimbul unei chirii de 2.350 lei pe an. Între timp însă primăria a eliminat clauza utilizării numai a cărților de joc permise de aceasta – vezi, F.P.C., dosar 31/1900, f. 13. Toate acestea indică tendință de continuitate în deciziile luate de comună cu privire la politica de concesii și închiriere, care aducea venituri, dar și o adaptarea la realități, o politică elastică, foarte abilă, de apreciat.

abonamente: 30 de lei pentru o familie de două persoane, 20 de lei pentru o singură persoană, și 10 lei pentru fiecare persoană ce compunea familiile care depășeau 2 persoane. Intrarea se făcea pe bază de abonamente sau bilete. Valoarea totală a clădirii, construită din paiantă și lemn, a fost evaluată de Societatea „Națională" de asigurări din București la suma de 16.000 lei.[134].

Printre cei ce au închiriat bufetul Cazino-ului s-a numărat și căpitanul C. I. Creangă (fiul vestitului scriitor moldovean), în 1902, pentru o sumă de 2.000 lei pe an. Obligațiile asumate de acesta nu au diferit de ale predecesorilor.[135]

Construirea noului Cazinou, care este și cel actual, a generat mai multe scandaluri. În cele din urmă a fost terminat în 1910, dar poziția sa, de spațiu înconjurat de apă, a generat unele mici probleme de evacuare a apelor reziduale și a infiltrațiilor.[136]

Nici nu s-au terminat bine lucrările că au și apărut primii doritori să-l concesioneze, antreprenori francezi, precum: Jean Georges Carrot din Paris și Louis Briand din Marsillia, dovadă interesul de care s-a bucurat clădirea chiar de la început.[137] Cazinoul a avut inițial două mese de biliard și 17 mese rotunde pentru jocurile de cărți. Uneori, cele 17 mese de postav verde au generat drame, ghinioniștii care se încumetaseră să-și încerce norocul ajungând să-și zboare creierii printr-o cameră de hotel.[138] Criticile la adresa Cazinoului n-au întârziat să apară. Medicul G. Ulieru, care lăuda efectele benefice ale Mării, nu se putea abține a nu compătimi „biata omenire... atrasă de amăgitoarea lucire și de sunetul cadențat al aurului... la marginile unei mese mari (se referea probabil la ruletă, subl.n.) și a altora mai mici, mulțime înfrigurată, cu ochii uimiți, cu inima palpitând din seară până în zori, își arde viața ca pe o lumânare".[139] La rândul său, N. Ionescu-Johnson, referindu-se la „ajutorul" civilizației apusene, remarca: „Acum jecmănirea jucătorilor se făcea la lumina unor lampadare și după sistemele cele mai rafinate din Apus, gata-gata să vârâm în buzunar pe antreprenorii de jocuri de la Monte Carlo",[140] iar ziarul „Expres informator" din 1912 scria: „Cazinoul are două puteri atrăgătoare: Femeia și Banul".[141]

La Cazinou se pierdeau sume imense, ceea ce la un moment dat ajunsese sinonim cu a fi om de lume,[142] dar moraliștii au continuat să considere jocurile de noroc o adevărată

---

134 F.P.C., dosar 14/1888, f. 10.

135 F.P.C., dosar 26/1902, f. 19.

136 F.P.C., dosar 29/1916, f. 7.

137 *Minerva*, București, an II, nr.526, 3 Iunie 1910, p. 2.

138 C. Cioroiu, M. Moise, *op. cit.,* p. 110.

139 *Ibidem,* pp. 110–111.

140 N. Ionescu-Johnson, *op. cit.*, 1956, p. 93.

141 *Expres informator*, Constanța, an I, nr. 8, 23 August 1912, p. 1.

142 Ionescu-Johnson povestește despre un comandant rus, Banov, apreciat pentru decorațiile și franțuzeasca sa, asemeni celei vorbită pe Champs Elysées. „Ştie să piardă la masa de joc ca un

calamitate, mai ales *sala de bulă* (ruletă) unde se puteau pierde sume imense instantaneu. Mai mult decât atât, legendele unor îmbogățiri rapide determinau de multe ori și oamenii de condiție modestă, femei și adeseori tineri să-și riște norocul, după care rămâneau faliți, cu ultimele economii aruncate pe *apa sâmbetei*: „vezi bieți negustori sau femei sărace, istovite, palide, vezi Turci, sau Bulgari sau Greci din port aruncându-și francii lor agonisiți cu trudă în cutiile Casinoului. Din acest punct de vedere Constanța suferă", scria plin de compasiune un gazetar de la „Garda Constanței" în 1914, care propunea ca populației sărace și tinerilor să nu li se permită să joace la Cazinou.[143] Dar, cine avea timp să asculte astfel de sfaturi... umanitare. Bineînțeles că au apărut și glume pe seama pierderilor de la Cazinou: „Ori cât să pierzi la cereale / Când te grăbești a cumpăra / Dar, nu rămâi făr'o lăscae / Cum o pățești la Bacara! (joc de noroc de cărți, subl. n)", suna o astfel de epigramă publicată în 1912.[144]

Pe primul loc, între jocurile de noroc erau cele de cărți. Ele au reprezentat o importantă sursă de venit pentru primărie, care le taxa cu 1.000 de lei pe lună la 1879.[145] Dar, și alte jocuri erau organizate de stat, ca de pildă loteria. Biletele de loterie se cumpărau de la magazinul Şapira, marele premiu fiind în 1915 de un milion lei, iar prețul unui bilet de 2 lei.[146]

În afară de aceste jocuri se mai practicau și jocuri de zaruri, iar mese de biliard existau și pe la celelalte localuri, inclusiv în cafenele.[147] Chiar și înaltele personaje politice, aflate în concediu la mare, practicau curent jocuri de cărți. Ionescu-Johnson îl amintește pe primul ministru conservator G. Cantacuzino (supranumit și „Nababul", pentru că era putred de bogat), supărat că era deranjat din partida de panțarolă (joc de cărți practicat în trei) din cauza afacerii vasului răsculat „Potemkin".[148] Atracția jocurilor de noroc era atât de mare, încât Poliția avea însărcinarea să supravegheze elevii, cărora „jocurile de biliard, de cărți și alte jocuri de noroc" le erau oprite.[149] Deși autoritățile încercau să țină în frâu aceste porniri, oprind practicarea jocurilor de noroc la sărbătorile religioase și de anul nou, aceste interdicții nu se respectau.[150]

Distracțiile nu se terminau aici! La cele de mai sus se adăugau: serbările câmpenești, și grădinile de vară, care întregeau oferta de divertisment a localității. Constănțenii au manifestat un deosebit apetit pentru petrecerile în aer liber. Acestea erau un soi de serbări

---

adevărat nobil. De la un astfel de om nu te poți aștepta la nimic rău...", aprecia un jurnalist cu aere de București în epocă. *Ibidem*, p. 461.

143 *Garda Constanței*, Constanța, an I, nr. 6, 22 iunie 1914, p. 1.

144 *Expres – informator*,Constanța, an I, nr. 1, 20 iulie 1912, p. 1.

145 F.P.C., dosar4 /1879, f. 20.

146 Dacia, an I, nr. 1, 1 iulie 1915, p. 4.

147 Tudor Şoimaru, *Constanța*, *op. cit.*, p. 42.

148 M. Ionescu-Johnson, *op. cit*., vol. 1, p. 481.

149 *Cuvântul,* an II, nr. 24, 1 iulie 1907, p. 2.

150 *Dobrogea jună*, an I, nr. 5, 9 ianuarie 1905, p. 3.

câmpenești, dar petrecute la grădini închiriate, de cele mai multe ori, la marginea orașului. Grădina „Grüber" de la Vii a fost locația preferată a corporațiilor de meseriași, în special cu ocazia sărbătoririi patronului asociației, sau a unui sfânt. În astfel de ocazii, societățile respective solicitau Primăriei să le pună gratuit la dispoziție muzica de fanfară (de obicei orchestra Regimentului 34 Infanterie, foarte apreciată și solicitată în epocă), transportul urmând să fie asigurat din fondurile comunitare.[151] Pentru o astfel de serbare câmpenească se solicita Primăriei să acorde „Societății de ajutor și bine-facere a meseriașilor din Constanța" un număr de „100 scaune, 50 felinare și 50 steaguri mari și mici, care se vor înapoia în bună stare după serbare".[152] Scopul declarat al manifestării era „de a se mări fondul de ajutor"[153] al corporațiilor respective, dar și un bun prilej pentru membrii cotizanți de agrement și de a se cunoaște între ei sau de a-și rezolva anumite chestiuni profesionale, ori de aprovizionare etc. Prin urmare serbările câmpenești au fost un minunat prilej de socializare pentru membrii societăților profesionale, la care participau cu siguranță și invitați din afara localității, mai ales în perioada estivală. Situată la marginea orașului, grădina „Grüber" oferea prilej de distracție maximă.

Serbarea câmpenească a funcționarilor comerciali din 1914 „o mare serbare câmpenească cu tombolă, muzică militară, orchestră națională" a fost însoțită de „bătăi cu flori, jocuri de popice cu premii, dansuri naționale, teatru, serenade din mandolină și citeră și diferite focuri de artificii, din cele mai frumoase. Serbarea s-a încheiat cu dans în salonul grădinii, distracția prelungindu-se până târziu, la 12 noaptea.[154]

Dacă, în ceea ce privește categoria de mijloc a populației, a merge la serbări era un prilej de distracție, protipendada organiza banchete cu cele mai diverse ocazii: cu prilejul constituirii secțiilor locale ale diferitelor partide, ori a primirii unor personalități sau lideri ai partidelor respective. La banchete se țineau numeroase toasturi, cu șampanie, ceea ce, evident, crea o stare de euforie convivilor. Banchetul era urmat de un bufet sau o masă copioasă.[155] Banchetele se organizau și în cinstea unor personalități, sărbătorite sau aflate în vizită la Constanța. În astfel de ocazii erau închiriate săli la diferite restaurante din oraș. De pildă, banchetul în cinstea dr. Ibrahim Tehmo a fost dat în sala restaurantului „Ovidiu" și a ținut de la 8 seara până la miezul nopții. Au fost prezente persoane oficiale, consulul general al Imperiului Otoman, muftiul „și alte persoane notabile musulmane".[156] În total au fost

151 F.P.C., dosar12 /1900, f. 3.

152 F.P.C., dosar 11/1906, f. 87.

153 F.P.C., dosar 6/1916, f. 87.

154 *Democratul,* Constanța, an I, nr. 2, 27 Aprilie 1914, p. 2.

155 Despre inaugurarea Clubului Conservator din Constanța vezi, *Viitorul Dobrogei*, an II, nr. 20, 20 iunie 1910, pp. 1–2, apud Stoica Lascu (ed.), *Mărturii de epocă privind istoria Dobrogei*, vol. I (1878-1916), Constanța: Muzeul de Istorie Națională și Arheologie, 1999, pp. 471–477.

156 *Ibidem*.

prezente 80 de persoane, inclusiv medici români. După servirea șampaniei s-au ținut toasturile, elogiindu-se statul român și personalitatea domnului Themo. Lista de bucate nu conținea carne de porc, Ibrahim Themo fiind musulman, în schimb erau nelipsite baclavalele și fructele. Deși era o petrecere pentru cei de confesiune islamică, pe lângă șampanie, meniurile aveau inserate și vinuri de Drăgășani. Apoi a luat cuvântul sărbătoritul, care a elogiat sprijinul oferit de cei prezenți și autoritățile române în atingerea scopurilor sale (lupta pentru independența poporului albanez). Cuvântarea era întreruptă de ropote de aplauze, iar la urmă sărbătoritului i s-au oferit flori.[157] Cam acesta era tiparul unui banchet. Dacă banchetul respectiv era dat pentru a celebra o lucrare publică sau un eveniment cu semnificație națională, cum s-a întâmplat în anul 1909, cu ocazia inaugurării, de către Familia Regală, a noului port Constanța, la ceremonie participau sute de persoane, bărbații fiind însoțiți de neveste.[158]

Un loc cunoscut pentru destindere l-a constituit grădina publică din nordul orașului, numită inițial Beledie, apoi grădina „Mircea cel Mare". Amenajarea unor zone de agrement a preocupat de timpuriu autoritățile. Din primele ședințe ale consiliului local aflăm că, astfel de spații existau deja, încă din „timpul guvernului Ottoman (a se citi administrației engleze a orașului)".[159] Este și cazul grădinii Beledie, actualul parc al Teatrului Național de Operă și Balet din Constanța, care multă vreme a constituit unul dintre locurile predilecte de promenadă ale protipendadei. Aici s-a amenajat un bufet, iar locul a fost îngrădit. La începutul administrației românești s-a considerat că „grădina Beledie, fiind departe de orașŭ este puțin frecuentată, mai cu sémă că în orașŭ sunt grădini și bulevarde unde se adună lumea, și prin urmare puțină consumațiune se face în acea grădină; că proba este că fostul antreprenor care o avea anual cu lei 725, a fost nevoit să renunțe la garanție sea pentru a se resilia contractul, vândându-se în comptul chiriei și obiectele ce le avea în grădină".[160] Comuna nu avea bani și primarii s-au văzut împinși la concesii către capitalului particular (scutiri de taxe în schimbul preluării unora dintre sarcinile serviciilor locale), pentru a face față cerințelor minime ale unui oraș cu pretenții de stațiune balneară, aflat în plină afirmare. Prin urmare, în 1879 Consiliul local a luat în considerație lipsa de rentabilitate a grădinii și a acordat scutire de taxe pe o perioadă de trei ani antreprenorului Ioan Vlasopulo, „cu condiția să împrejmuiască grădina și să facă pe comptul său îmbunătățirile grădinei și bufetului".[161] Urma ca, după expirarea termenului de trei ani, gardul grădinii să se predea comunei în stare bună.

---

157 *Viitorul Dobrogei*, an II, nr. 38, 25 ianuarie 1909, p. 3.

158 *Conservatorul Constanței*, an I, nr. 23, 4 octombrie 1909, pp. 2–3, apud S. Lascu, *Mărturii*, pp. 441–446.

159 F.P.C., dosar 18/1878, f. 15v.

160 *Ibidem*.

161 *Ibidem*.

Cu timpul grădina publică, ce oferea deliciile unei plimbări alături de familie și prieteni, a ajuns unul dintre locurile de preumblare și distracție pentru oamenii de toate condițiile din oraș. În 1904 avea bufet, chioșc cu trei camere și pivniță, plus latrină, lucru important la un oraș precum Constanța, în care lipsa apei necesară curățirii a fost o mare problemă. Chioșcul avea pardoseli din bazalt, era văruit și într-o stare foarte bună, cu ornamentațiile la cornișe în stare bună, ornamentațiile vopsite și „se află în bună stare, fiind nou și fără nicio stricăciune", dacă este să ne luăm după evaluările făcute de conductorul în corpul tehnic al orașului. Ca și în cazul cazinoului și aici Primăria punea condiții antreprenorilor: aceștia trebuiau să aibă la dispoziție suficiente jocuri de șah, table, domino, în schimbul unui tarif aprobat de primărie, să aibă veselă curată, suficientă și de bună calitate, un număr suficient de scaune pe terasă, un personal curat, prompt și respectuos, o listă de bucate, să întrețină curățenia în bufet și pe locul din fața acestuia „unde are a pune mese pentru serviciul publicului", nu avea voie să folosească bufetul pe post de locuință sau dormitor, ori să-l subînchirieze și trebuia să-i asigure iluminatul. La acea dată grădina era iluminată de către Primărie cu 9 lămpi de tip „Washington", plasate în diferite zone ale sale; funcționa 6 luni pe an, în anotimpul cald, de la 1 mai la 1 octombrie, așadar în perioada estivală. În grădină se puteau organiza „diferite serbări sau reprezentațiuni", unele particulare, cu intrare, pentru care grădina se închiria; altele pentru tot felul de spectacole și manifestări „în folosul comunei sau al săracilor".[162] Grădina a fost plantată cu arbuști și flori aduse de multe ori cu cheltuială din afara țării.[163] În grădină cânta muzica de orchestră, iar în funcție de prezența sau lipsa acesteia se fixau prețurile și se puteau închiria jocuri de șah, table sau domino contra sumei de 20 bani;[164] exista teren de tenis[165] și un bazin cu apă.[166]

Un loc de întâlnire pentru lumea selectă au fost cluburile. Jockey Club-ul, sucursală a celui din București, pe care l-am amintit deja, era locul de întâlnire al figurilor alese. Probabil că aici, ca și în Capitală, nu se vorbea doar despre echitație, ci era și un forum de discuții politice. Alte două cluburi sunt amintite în 1905: „Pentru lumea elegantă, clubul militar civil și cel comercial este un loc de întâlnire foarte agreabil", îi făcea reclamă medicul I. Mendonide, pentru sezonul de băi.[167]

---

162 F.P.C., dosar 14/1904-1905, f. 2.

163 *Ibidem*, f.4, 6.

164 *Ibidem,* f. 10

165 *Ibidem*, f. 14.

166 Acesta a fost construit de antreprenorul Hristu Costea pentru un preț de 3.284 lei și recepționat de Titus Cănănău, în acel moment inginer șef al comunei, la 26 septembrie 1904 – vezi, F.P.C., dosar 14/1904-1905, f. 14.

167 I. Mendonide, *op. cit.*, p. 102.

Balurile, serile dansante, seratele, banchetele

Un alt tip de distracții la modă erau balurile. De obicei, acestea erau date tot de organizațiile comunitare sau profesionale și aveau drept scop procurarea de fonduri. Considerându-se acțiuni de caritate, organizatorii solicitau Primăriei scutiri de taxe pentru astfel de manifestări.[168] Balurile mascate deveniseră o afacere profitabilă pentru proprietarii de restaurante și grădini, care solicitau asemenea autorizații mai ales în perioada „Carnavalului" (sărbătorit la Constanța vara, în luna iunie),[169] important și el, ca și cursele hipice, pentru prelungirea sezonului turistic. Cei ce organizau baluri în saloane trebuiau să plătească o taxă Primăriei și erau obligați să asigure ordinea, conformându-se „regulamentelor și ordonanțelor orășenești".[170]

Primul pavilion de dans și bal a fost construit în Constanța de Henri Guaracino lângă farul de la capătul Bulevardului „Elisabeta" (actualul far Genovez) și s-a bucurat de un mare succes din moment ce numai în primul an antreprenorul a făcut investiții de peste 10.000 lei. Primăria i-a concesionat locul ocupat de sală – ce servea după spusele investitorului și ca sală de bal – pe trei ani, în schimbul unei chirii de 50 lei în primul an, 100 în al doilea și 150 în ultimul. Dar, chiar de la sfârșitul sezonului de băi din 1880 Guaracino a propus extinderea sălii și concesionarea sa pe 10 ani, fără plata nici-unei chirii, urmând ca la sfârșitul perioadei locația să revină în proprietatea Primăriei.[171] În cele din urmă Consiliul a acceptat această ofertă, dar a pus condiția ca noua construcție să aibă temelia din piatră și zidurile din paiantă și cărămidă, pentru a-i asigura rezistența și să fie asigurată contra incendiilor.[172] De asemenea, antreprenorul avea obligația de a pune la dispoziție gratis salonul de dans „de câte ori Primăria va dori să dea un bal de binefacere românesc", care baluri însă nu puteau să depășească numărul de 6 pe an. Guaracino trebuia anunțat de organizarea balului respective, înainte cu o săptămână.[173] Tipic pentru procedurile din epocă, Prefectura a ridicat numărul zilelor cedate gratuit urbei de la 6 la 8,[174] și cum sezonul băilor se apropia, în cele din urmă antreprenorul a acceptat noile clauze prin contractul din aprilie 1881.[175]

Balurile erau adorate la Constanța, pentru că satisfăceau dorința de dans a femeilor, pe de o parte, de a cunoaște lume, sau de a închega legături, mai mult sau mai puțin aprobate de părinți, pe de altă parte, în sfârșit pentru că era o nimerită ocazie de a petrece împreună

168 F.P.C., dosar 6/1916, f. 18.

169 Apostol Mihail, comerciant, cerea permisiunea de a da bal de trei ori pe săptămână „tot timpul carnavalului" – F.P.C., dosar 10/1900, f. 6.

170 *Ibidem,* f. 1-2.

171 F.P.C., dosar 6/1879, f. 4.

172 *Ibidem*, f. 9.

173 *Ibidem*, f. 12.

174 *Ibidem*, f. 13.

175 *Ibidem*, f. 16.

cu familia și cei de o seamă. Ele se prelungeau adesea până la ziuă,[176] mai ales că cele ocazionate de zilele naționale începeau târziu și reuneau protipendada.[177] Faptul a trezit reacția moraliștilor, motiv pentru care în 1900 prefectul a luat măsura de a le sista. Pierzând o importantă sursă de bani „un venit de la 200–400 lei pe lună", Primăria a reacționat, cerând redeschiderea acestora,[178] dar poate că la mijloc a fost și dorința edililor înșiși de a petrece – ei fiind adesea invitați la astfel de manifestări comunitare – ori o chestiune de impact la nivelul opiniei publice.

La balurile organizate de asociații se vindeau bilete și se făceau tombole, tocmai pentru a obține sumele necesare întreținerii asociației respective. Atmosfera era deosebit de agreabilă, în astfel de cazuri, datorită faptului că participanții se simțeau într-o mare familie și împărtășeau aceleași valori: „balul a avut un succes material și moral desăvârșit, și a fost una dintre cele mai plăcute petreceri familiare. Animația și veselia cea mai comunicativă a domnit până la sfârșit", scria în 1913 ziarul „Dreptatea", referindu-se la balul organizat de Societatea de restauratori „Tomis", la care a fost invitat și primarul Virgil Andronescu, el însuși profesor.[179] Uneori chiar sărbători creștine puteau fi motivul organizării unor baluri, în special dacă sfinții respectivi erau considerați patronii asociației sau instituției organizatoare.[180] Mai mult decât atât se puteau organiza și baluri speciale pentru copii.[181] Cu toate acestea medicul Mendonide, deși considera dansul un exercițiu fizic benefic, era de părere că balurile trebuie interzise vara copiilor datorită stării de igienă precare din saloanele de dans din Constanța.[182]

În cele din urmă chiar și comunitatea musulmană din oraș a ajuns să dea baluri, cum a fost cel din 1910 în folosul școlii musulmane din oraș, la care a luat parte și consulul turc. Totuși aceste baluri ridicau problema participării femeilor musulmane, fapt ce încălca prescripțiile coranice și în cele din urmă a provocat un conflict în sânul comunității finalizat cu

176 *Dreptatea,* București, an II, nr. 9, 12 Ianuarie 1914, p. 2.

177 În 1882 balul s-a dat în sala „Quarracino" (de fapt Guarracino, după numele antreprenorului care a concesionat dreptul de a folosi locația de la Primărie), și s-a făcut cu invitații speciale. Nici nu ar fi putut să înceapă mai devreme datorită festivităților legate de proclamarea regatului care au ținut ocupate autoritățile toată ziua. Vezi, *Farul Constanței*, Constanța, an III, nr. 87, 16 Mai 1882, p. 1

178 F.P.C., dosar 10/1900f. 7.

179 *Dreptatea*, București, an II, nr. 9, 12 Ianuarie 1914, p. 2.

180 În seara zilei de 29iunie 1902, de sfinții Petru și Pavel s-a organizat „în sala Ianachi (sediul societății) un Mare Bal Popular (cu tombolă), dat de Societatea Internațională a lucrătorilor « Munca » pentru facerea Stindardului" – vezi, *Steaua Constanței*, I, nr. 202, 20 Iunie 1902, p. 3.

181 F.P.C., dosar 17/1893, f. 23-24.

182 I. Mendonide, *Băile de Mare de la Constanța-Mamaia*, 1906, pp. 88–89.

provocarea la duel a consulului.[183] La unele baluri se ofereau premii, cum a fost cel intitulat „Balul Crizantemelor" din vara lui 1913, cu premii pentru: frumusețe, toalete și buni dansatori[184] iar balurile mascate erau un mijloc de etalare a toaletelor a tot ce avea „mai distins" orașul.[185]

Banchetele erau organizate pentru a sărbători realizarea unor lucrări publice, ori în cinstea unor zile festive cu semnificație locală, cum ar fi de pildă, sărbătorirea preluării de către administrația românească a Dobrogei sau orașelor de aici. Tonul pare să-l fi dat orașul Tulcea, unde la 23 noiembrie 1879 s-a organizat pentru societatea selectă de aici un astfel de banchet.[186] Banchetele – care erau adorate de funcționari pentru că se făceau pe cheltuiala comunității – au trezit reacții critice din partea contribuabililor. Nici nu trebuie să ne mire de aceea că erau văzute de multe ori ca niște cheltuieli inutile, al căror rol era doar acela de a satisface poftele nesățioase ale administrației. Iată, o astfel de opinie publicată în 1904 în ziarul „Farul": „Fericit trebue să fie orașul și Județul Constanța, judecând după numărul banchetelor oficiale ce se organisează și se consumă de o vreme încoace. Nu este comună, nu este cătună în care să se facă o școală, o biserică, o primărie, un spital, un podeț, un canton, într'un cuvânt o construcție oare-care, ca șampania să nu curgă în valuri, după cum tot în valuri curg discursurile pline de o amusantă admirație mutuală între benchetuitori".[187] Articolul se încheia cu maxima: „Ţara geme de Tătari / Baba bea cu lăutari".[188] Nimic mai adevărat, iar ziaristul ce a scris rândurile se întreba retoric, dacă nu se putea ajunge la situația de avea 365 de banchete pe an, în condițiile în care, dacă erau asemuite cu pomenile la morți, mulți nu făceau altceva decât să se ghiftuiască la aceste petreceri pentru 2–3 zile. Deci banchetele erau privite de contribuabili mai mult ca prilej de îmbuibare pe cheltuiala comunității. Că lucrurile stăteau așa este confirmat de faptul că, deși Palatul administrativ (al Prefecturii) și cel de Justiție au fost terminate aproape concomitent, pentru ele s-au organizat banchete separate.[189]

Tiparul unui banchet avea drept modelul chiar obiceiurile de la palat. Banchetul debuta cu o cuvântare în care se arăta solemnitatea cărora închinau convivii acea manifestare: realizarea, lucrarea publică, evenimentul etc. ce a provocat reuniunea. Apoi începeau toasturile, încheiate cu delicatese și „valuri de șampanie". Apropiate balurilor erau seratele dansante.[190] În anul 1916 exista organizată o școală de dans în sala hotelului

183 *Minerva*, București, an II, nr. 435, 2 Martie 1910, p. 3.

184 *Expres informator*, Constanța, an I, nr. 10, 2 Septembrie 1912, p. 4

185 Balul a ținut până la 4 dimineața și a avut un succes „moral cât și material" desăvârșit. Vezi, *Minerva*, București, an II, nr. 415, 10 Februarie 1910, p. 2.

186 *Steaua Dobrogei*, an I-iŭ, nr. 14, Mercuri 27 Noembre 1879, p. 2.

187 *Farul*, Constanța, an I, nr. 42, 17 Octombrie 1904, pp. 2–3.

188 *Ibidem*.

189 *Ibidem*.

190 F.P.C., dosar 6/1916, f. 18.

„Metropol".[191] Seratele dansante erau și ele un bun prilej pentru tineri de a se cunoaște și pentru familiști de a oferi o delectare soțiilor.

Un alt tip de serate, de import, erau „seratele venețiene", mai ales pentru tineret. Una dintre seratele venețiene care s-a bucurat de un enorm succes a fost în anul 1899, dată în onoarea familiei princiare (prințul moștenitor Ferdinand și soția sa Maria, viitorii regi ai României Mari). În port peste 40 de bărci și vaporașe erau iluminate, precum și crucișătorul „Elisabeta", nava „Carol I" și Bricul „Mircea", de unde s-au dat sute de artificii. În bărci toată protipendada orașului în frunte cu primarul, prefectul și generalul Candiano Popescu, care au dat „țignalul de pornire din port" în sunetele fanfarei Regimentului 34 Infanterie: „Portul era înțesat de lume așa că cu mare greutate putea străbate cineva din bulevardul Elisabeta spre port" (sic). Navele conduse de vaporașul „Constanța" au făcut înconjurul vasului „Carol I", unde familia princiară le-a mulțumit pentru manifestație.[192]

În sezonul estival se organizau restaurantele cu terasă și grădină (vestită în epocă era grădina „Capato") și spectacole de varietăți, pentru distracția publicului de la mese[193]. Tot în sezon poposeau și trupe de circ, spre deliciul celor mici. Acestea se instalau la marginea orașului, iar căratul gunoiului de la animale cădea în sarcina lor[194]. Circurile ofereau, pe lângă numerele cu animale, acrobații, jonglerii și numere comice cu clovni.[195]

De mare succes se bucurau primirile de oaspeți, cum erau grupurile de elevi și profesori din alte localități, sau cele de români din afara granițelor. În astfel de ocazii Primăria se implica în asigurarea încartiruirii grupurilor respective, de obicei, în localurile cazărmilor militare și chiar în a li se asigura masa gratuită.[196] Vizita românilor din afara granițelor se transforma în adevărate manifestații naționale, ministrul însuși intervenind pe lângă Primărie pentru „a ordona transportarea lor gratuită la Mamaia".[197] Pentru a face față acestor cheltuieli edilii se vedeau nevoiți adesea să deschidă credite suplimentare în bugetul orașului. De altfel, festivismul a reprezentat una dintre cele mai importante coordonate ale vieții publice din Constanța și un prilej pentru locuitorii orașului de a lua parte, cu frenezie, la evenimentele deosebite.

Vizitele monarhilor la Constanța, ce aveau loc în special în sezonul estival, ocazionate de diferite manifestări au devenit deosebit de gustate de protipendadă mai ales datorită banchetelor organizate cu aceste ocazii și care, în fond, erau adevărate rampe de lansare în

191 *Ibidem,* f. 25.

192 *Universul,* București, an XVII, nr. 168, 22 iuie (4 Iulie) 1899, p. 1.

193 F.P.C., dosar 10/1900, f. 29.

194 *Ibidem*, f. 62.

195 *Viitorul Dobrogei*, II, nr. 37, 18 ianuarie 1909, p. 3 .

196 F.P.C., dosar 12/1900, f. 30.

197 Este vorba de vizita a 2.400 de coriști, majoritatea lor sosiți din Transilvania, în anul 1906. F.P.C., dosar 11/1906, f. 30.

cariera politico-administrativă. În 1898 Familia regală s-a transportat la Constanța pentru a boteza vasele „Carol I" și „Principesa Maria", proaspăt și cu mari sacrificii financiare intrate în serviciul marinei române. La prânzul regal, organizat chiar în „saloanele pachebotului « Regele Carol I »" au luat parte: „miniștrii, demnitarii Statului, ofițerii superiori, consulii, primarul orașului, prefectul, și alte persoane oficiale". La toastul ministrului Lucrărilor Publice din acel moment, nimeni altul decât viitorul prim ministru Ionel Brătianu, regele a răspuns cu un discurs ce exprimă orgoliile și satisfacția lui Carol I-ul, încrederea că noile vase aveau să demonstreze calitățile României, locul pe care țara noastră îl ocupa în lume, o adevărată tribună a idealurile naționale din acel moment: „Patria și cinste națională", cum se va exprima monarhul însuși. Momentele festive se încheiau aproape fără excepție cu însoțirea monarhilor la gară în onorurile muzicii de fanfară și uralele mulțimii, în timp ce vasele militare salutau cu 21 de lovituri de tun.[198]

Regina Elisabeta poposea vara la Constanța, firea sa poetică fiind stimulată de farmecul Mării, motiv pentru care și-a constituit un foișor în formă de vapor la marginea digului, cunoscut în epocă cu denumirea de *Cuibul Reginei*. Cu alte prilejuri, orașul și portul erau iluminate deopotrivă,[199] „a giorno", cum se spunea în epocă. În astfel de ocazii se făceau tabele cu cei ce aveau dreptul să facă parte (împreună cu soțiile) din delegația oficială la primirea monarhilor și se comandau buchete de flori, trimise în întâmpinarea suveranilor.[200] Cu un fast deosebit a fost primit țarul Rusei, în iunie 1914. În strânsă legătură cu evenimentul s-au organizat cordoane de polițai și militari, pentru a ține la respect mulțimea de curioși, pentru circulație fiind eliberate bilete speciale. Străzile au fost pavoazate, s-au ținut discursuri, recepții, s-au acordat distincții, iar trupele din garnizoană au organizat defilări. Retragerea s-a făcut cu torțe și muzici militare.[201]

Aventurile galante și viața de noapte

Spiritul de aventură nu trebuie să ne surprindă într-o țară în care însăși Familia princiară a trecut numeroase teste din această perspectivă. Un singur amănunt merită reținut, cel al presupusei aventuri, pe care ar fi avut-o principesa Maria cu un tânăr ofițer, Z. Cantacuzino, chiar la Constanța, în 1899 și care aprinde butoiul cu pulbere al scandalurilor de la curtea regală și chiar cu propriile rude.[202] Aventurile galante au fost în Constanța, mai ales, de export, din Capitală. Ele erau legate de atmosfera de exuberanță din timpul

198 *Universul*, București, an XVI, nr. 172, 4(16) Iulie 1898, p. 2.

199 F.P.C., dosar 9/1914, f. 67.

200 *Ibidem,* f. 101.

201 *Ibidem,* f. 126.

202 Ion Bulei, *Lumea românească la 1900*, vol. I, București: Editura Fundației PRO, 2004, pp. 235–243.

sezonului de băi: „Timpul de cîte-va zile continuă a fi frumos și cu drept cuvânt ne putem crede în plină primăvară. Plimbările de la vii au început deja, epoca idilelor amoroase a reînceput și ea, cu toate că criza ne bântue. Amorul însă este capriţios și de bagatele prozaice de astea încă nu vrea să știe", scria în „Epoca", citadela publicistică a conservatorilor, corespondentul acestui ziar la Constanța, semnat „Floridor", fără îndoială un pseudonim.[203]

Constanța a avut și o intensă viață de noapte (fapt constatat și în cazul altor porturi). În preajma secolului al XX-lea, la o populație de aproximativ 12.000 de locuitori, orașul avea „peste 50 de restaurante, cârciumi, berării, cafenele, bodegi, birturi, care se profilau, ca rafinament și calitate, după buzunarul fiecăruia. De la bodegile din preajma portului, populate cu figurile cele mai dubioase ale târgului, la restaurantele de lux, unde venea protipendada, cum erau de pildă «Capato» (celebră în epocă), berăria «Regală» ori restaurantul cazinoului, această «industrie» a petrecerilor evolua cu spornicie și punea o pecete inconfundabilă asupra micului târg de la Pontul Euxin".[204]

Obiceiurile „nocturne" ala constănțenilor puteau să dea naștere la scandaluri cu rezultate nedorite pentru cariera conducătorilor locali. La 25 iulie 1912 o nemțoaică scorțoasă, baroana de Hohenam a poposit în localitate împreună cu însoțitoarea sa la Hotelul „Europa", după o călătorie la Constantinopol. Doi flăcăi, ofițeri de marină, puși pe agățat le-au făcut avansuri nemțoaicelor ieșite la preumblare pe terasa hotelului, dornici de o aventură „euxină", convinși că au de-a face cu „chateusses", adică dame de consumație sub acoperire. Scandal monstru... telegrame, autorități alertate și totul se încheie, nici mai mult nici mai puțin decât cu demisia prefectului, C. Pariano, acuzat că n-a acționat suficient de energic.[205]

Orașele românești au beneficiat și de localuri deocheate, mai ales pe la periferii, frecventate de populația cu venituri modeste. În București, de pildă, ele chiar făceau obiectul studiilor „sociologice" ale marilor cotidiene, care ne-au lăsat descrieri plastice ale acestor spelunci: „Localurile de desfrâu sînt foarte numeroase în Capitală. Aproape nu e cartier, în care să nu existe unul. Seara le recunoaște trecătorul numai de cît, după cîntecele lăutarilor, saŭ după ahturile și ofturile cîte unui glas răgușit de femee". Imaginea unor astfel de localuri, în cazul în speță hotelul „Grivița" din Capitală, nu putea să fie prea departe de cele din apropierea portului din orașul de la malul Mării, motiv pentru care vom reproduce o parte din această descriere, tocmai pentru că se regăsește în parte și în mărturiile de epocă din Constanța: „Într'o sală joasă și puțin încăpătoare, cu zugrăveala pereților înegrită de fum, sunt îngrămădite mese de lemn rotunde și vopsite cu roșu. În mijlocul sălei e o masă lungă și îngustă, acoperită cu o cuvertură colorată. În dreapta o ușă prevăzută cu un geam

---

203 *Epoca*, București, seria II, anul V, nr. 1285-94, 4 Aprilie 1900, p. 2.

204 *Liberalul Constanței*, an I, nr. 33, 8iunie 1914, pp. 1–3, apud S. Lascu, *Mărturii..*, pp. 670–676.

205 C. Cioroiu*, op. cit.,* p. 84.

mobil, prin care vin cafele, ceaiuri și mâncări. În fund alte două uși. Una dă pe sala hotelului iar cea-l'altă într'o încăpere mică, ce servește de lojă portarului ziua, iar noaptea de azil vagabonzilor ori prostituatelor ostenite, cari vin să se odihnească câte-va momente la căldură. Tot în fund, în colțul din dreapta sunt scaunele lăutarilor. În pereți sînt atârnate tablouri de capete încoronate și reclame. Sala aceasta e în același timp restaurant, cafenea, cîrciumă, berărie, casă de prostituție și tripou". În ceea ce privește atmosfera interlopă din local ea este și mai plastică: „Seara o bandă de țigani desfată publicul cu cântece vesele. În loc de chelneri servesc prostituate. Ele rîd, glumesc, se așează la mesele mușteriilor, și așa vremea trece ușor, iar consumațiile se perindează repede, fără întrerupere. Cînd am intrat înăuntru trecuse de miezul nopții. O femee negricioasă și cam în vârstă, probabil femeea unuia dintre lăutari, cânta din gură: « Leano of, Leano/ Leano, Leano și iar Leano,/ Puica neichii Leano !... » Lăutarii acompaniau cu vioarele. Pe la mese erau adunați oameni de toată mâna. Călători osteniți, stând posaci în fața câte unui pahar cu ceai, jucători de cărți, cu fețe livide, încreținд din sprâncene și înseninându-se, rînd pe rînd, vagabonzi străbătuți de frig, privind cu ochi moleșiți de fumul țigărilor, bonvivanți guralivi, bețivi gata de scandal, un soldat, un gardian și un jandarm rural".[206]

Deși descrierea de mai sus este din București, probabil că mai toate localurile de cartier din orașele Vechiului Regat erau asemănătoare. În orice caz descrierile care ni s-au păstrat din Constanța confirmă aceste imagini și existau localuri de cartier, care funcționau în condiții mai mult sau mai puțin legale, așa numitele „Caffe șantante", probabil niște spelunci asemănătoare cu cea din descrierea de mai sus. Reține atenția că, doritorii de a înființa astfel de taverne erau foarte insistenți în a obține autorizații de funcționare scutite de taxe: „Subsemnatul antreprenor de Caffe și Băuturi spirtoase domiciliat în strada Mangalia, No. 20, voind a face Caffe șanatan[t] cu lăutari și cântărețe pentru distracția vecinilor fără nicio taxă", scria în cererea sa adresată primăriei armeanul Agop Mardiros, deși o cerere asemănătoare îi fusese respinsă cu un an înainte.[207]

Revenind la orașul Constanța, acesta avea o numeroasă populație masculină, reprezentată, pe lângă cea stabilă, de hamali, căruțași, sacagii, marinarii vaselor ce acostau în port, soldații din garnizoană, cotrabandiști, pungași și hoți. Așadar, putem vorbi în acest caz de un turism sezonier la Constanța, al celor de la periferie, altul decât cel instituționalizat. Locurile predilecte, pe care le frecventau aceștia erau cafenelele, cârciumile și bordelurile,

206 *Adevĕrul de dimineața*, București, an I, nr. 6, Sîmbătă 7 februarie 1904, p. 2. Articolul intitulat „Localurile de desfrîu" scris de un reporter, care se semnează simplu: „U.", sintetizează atmosfera de promiscuitate prin scenele plasate în subtitlu, aproape niște stop-cadru: „La hotel Grivița. – Restaurant, cafenea, cîrciumă, berărie, casă de prostituție și tripoŭ. – Lăutarii și cîntecele. – Mușteriii – În loja portarului. – Pe la trei după miezul nopței. – Romanul uni vagabond".

207 F.P.C., dosar 8/1886, f. 1.

ori hotelurile ce constituiau o mixtură de toate aceste localuri, în genul celui descris mai sus. Scandalurile de tot felul însoțeau de obicei aceste locuri ale desfrâului. În martie 1904: „La Cafeul-chantant Panaioti a avut loc un scandal între tinerii Z. Zamfirescu, Petre Rainof și locotenentul de flotilă Georgescu, Toți trei s'au dus după aceea la cafeul-chantant „Vulturul" unde s'au încăerat din nou și locotenentul Georgescu a lovit pe Rainof". Arțăgoșii nu erau chiar novici: „Locotenentul este implicat încă și în alt scandal, al cărui proces este pendinte la tribunalul de Constanța",[208] deci era recidivist.

Un loc unde mai poposeau, din când în când și vilegiaturiștii și despre care se vorbea mai ales cu mâna la gură, erau lupanarele. Pe lângă cele 7 case de toleranță legale, existente la 1895, în Constanța a înflorit și prostituția clandestină.[209] Prostituatele făceau casă bună cu restul lumii interlope, participând din plin la chiolhanuri, bând cot la cot cu marinarii și pungașii. Mai pretențioși (sau mai galanți) „căpitanii olandezi, suedezi și americani își iau cu ei dragostea la cabină", neamestecându-se cu ceilalți. În astfel de localuri dubioase stătea la palavre, până la ivirea zorilor, toată această lume pestriță a porturilor, unde se nășteau vestitele povești marinărești. A depăna astfel de povești, pline de tot soiul de fabulații, devenise o formă de petrecere a timpului liber la Constanța sau pe vasele militare ori ale Serviciului Maritim Român. Veteranii acestor vase povesteau tot felul de istorioare auzite de pe la alții și înflorite din prisma viziunii personale. Acestea aprindeau imaginația auditoriului în legătură cu evenimente macabre sau fericite din trecut, conexe cu locurile pe care povestitorii le străbătuseră sau le vizualizaseră doar cu ochii minții.

Prin poziția pe care o ocupa (principalul port al României la mare), prin activitățile sale turistice, viagere, sau de sezon, Constanța oferea posibilități nenumărate de distracție. Acest fapt și-a pus amprenta asupra modului în care era perceput orașul în epocă: o patrie a unei adevărate „epidemii sentimentale".[210] Această etichetă a rămas multă vreme, de-a lungul vremurilor!

208 *Adevĕrul de dimineața*, București, an I, nr. 50, 22 martie 1904, p. 3.

209 C. Cioroiu, M. Moise, *op. cit.*, p. 18.

210 N. Ionescu-Johnson, *op. cit.,* vol. 1, p. 76.

Turismul în Constanța (1878–1916)

Rezumat: Constanța este o urbe și un port cu o istorie îndelungată sub aspect turistic. Diferite regimuri politice prin care a trecut, ca parte istorică a Dobrogei, i-a marcat destinul administrativ, economic și cultural. Prima plajă serioasă s-a amenajat în oraș după 1882 în dreptul hotelului „Carol", situat pe coasta de est. La început, transportul până la Constanța, pentru băile de mare, a fost dificil din cauza lipsei unei legături directe cu Bucureștiul. Abia în 1880 guvernul urma să încheie un acord cu Compania danubiană de navigație pentru a stabili un serviciu feroviar direct între București și orașul de la malul mării.

La început băile de mare de la Constanța nu s-au bucurat de maximul lor potențial, în special din cauza transportului anevoios, generat de lipsa unui pod peste Dunăre care să lege direct capitala București cu orașul. În ceea ce privește notorietatea băilor de mare, după 1890 cea mai căutată plajă avea să devină cea de la Vii. Accesul se făcea, până la Vii, cu un tren pitoresc, numit și „tren de plăcere". În 1906 s-au deschis „Băile Moderne", instalate după modelul marilor stabilimente similare din Europa. Aici se făceau băi de nămol, adus de la Techirghiol și alte tipuri de băi medicinale, funcționând trei secții: pentru bărbați, pentru femei și pentru copii. Primăria urmărea îndeaproape comportamentul antreprenorilor, care concesionau băile, astfel încât li s-au impus acestora contracte, care să protejeze vilegiaturiștii de escrocherii. Plaja Mamaia va rămâne multă vreme locul de distracție al celor plini de bani. Turismul estival a fost o afacere prosperă pentru localitate, chiar și în anii de lipsuri pentru țară.

Cuvinte cheie: turism, loisir, Constanța, stațiune balneară, băi de mare.

Tourism in Constanța (1878–1916)

Abstract: Constanța is a town and a port with a long history in terms of tourism. The various political regimes it went through, as part of the historical region of Dobrogea, shaped its administrative, economic, and cultural destiny. The first proper beach in the city was arranged after 1882, near the "Carol" Hotel, located on the eastern coast. At first, travel to Constanța for sea bathing was difficult due to the lack of a direct connection with Bucharest. Only in 1880 did the government conclude an agreement with the Danube Navigation Company to establish a direct railway service between Bucharest and the city by the sea.

In the beginning, the sea baths in Constanța did not reach their full potential, mainly because of the difficult transport caused by the absence of a bridge over the Danube that would directly link the capital, Bucharest, to the city. As for the popularity of sea bathing, after 1890 the most popular beach became the one at Vii. Access to Vii was through a picturesque train, also called the "pleasure train."

In 1906, the "Modern Baths" opened, installed after the model of major similar establishments in Europe. Here, visitors could take mud baths brought from Techirghiol, as well as other types of medicinal baths, with three separate sections operating: for men, for women, and for children. The town hall closely monitored the behavior of the entrepreneurs who leased the bath facilities, imposing contracts meant to protect vacationers from fraud.

Mamaia Beach would remain for a long time the preferred leisure spot of the wealthy. Summer tourism was a prosperous business for the locality even during years of hardship for the country.

Keywords: tourism, leisure, Constanta, spa resort, seaside resorts.